A367, f. 9va; V630, f. 6vb; N442, f. 8va; I83, f.

] **Coll. Ans. ded. 1. I,1 (15–37** Notum…finivit); **2. I,5 (48–62** Clementem…caelis); 3. **I,6 (76–83** Haec…eruditum); **4. II,62 (129–172** Te…similia); **5. IV,27 (181–209** Ad … gerite); **6. V,112 (261–264** Si … dirimatur); **7. X,10 (364–434** Similis … sumat); **8. II,65 (505–523** sed … est); **9. VIII,1 (565–579** Sed … poterit); **10. VIII,2 (582–625** Christo … tribuatur); **11. VIII,3 (628–652** Deus … est); **12. VIII,41 (673–683** Et … proximi); **13. VIII,42 (686–701** quia … prophetae); **14. IV,39 (705–712** Docibiles … oportet); **15. IV, 40 (716–721** Sed … deum); **16. II,51 (716–735** Sed … caelis); **17. I,72 (765–773** In … definirent); **18. I,82 (802–809** Episcopos … instruebat); **19. II,3 (802–809** Episcopos … instruebat); 20. **III,92 (815–828** Homicidas … praecipiebat); **21. II,63 (831–837** Cunctorum … die); **22. IV,26 (831–837** Cunctorum … die); **23. III,93 (843–854** Maiores … dicebat); **24. IV,41 (937–945** Nullum … instruebat); **25. II,59 (949–963** Sanctam … maris); **26. II,60 (1021–1031** Eos … dabo); **27. II,68 (1084–1110** Ad … praecipiebat); **28. VII,80 (1113–1119** Homicidiorum … monstrantur); **29. VIII,43 (1128–1192** Ex … amare); **30. II,74 (1198–1212** hosque … potest)
Burchard 1. I,155 (765–773 In … definirent); **3. XIV,16 (910–930** Ebrietatem … extenta); **4. II,94 (937–945** Nullum … instruebat); **5. I,125 (949–963** Sanctam … maris); **6. I,133 (1021–1031** Eos … dabo); **7. I,126 (1084–1093** Ad … insinuabat); **8. VI,28 (1113–1204** Homicidiorum … nolite, *Rubrik*: Quod tria genera sint homicidarum. Ex epistola Clementis pape, cap. 16); **9. I,137 (1204–1216** Ipsi … oportet)
Anselm v. Lucca 1. III,1 (15–846 Notum…docebat); **2. I,3 (58–68** ipsi…carebit); **3. VI,152 (134–264** Neque…dirimatur); **4. VII,58 (145–726** Sicut … terrae); **5. I,4 (454–461** si … merearis); **6. I,5 (467–473** Sed … caelorum); **7. I,6 (495–505** si … loquitur); **8. VI,101 (740–796** Episcopos … praefuit); **9. XI,36 (1113–1119** Homicidiorum … monstrantur)
Bonizo 1. IV,48 (48–99 Clementem…cessabo); **2. III,1 (765–779** In … praecepit); **3. III,32 (1021–1026** Eos … patitur); **4. III,33 (1095–1110** Omnes … praecipiebat); **5. X,7 (1113–1204** Homicidiorum … nolite); **6. III,34 (1204–1212** Ipsi … potest); **7. III,35 (1318–1321** Haec … neglexerit)
Coll. trip. 1. A 1,1 (58–70 ipsi…commoveri); **2. A 1,8A (65–68** quicumque…carebit); **3. A 1,2 (76–83** Haec…eruditum); **4. A 1,9A (77–83** excusans…eruditum); **5. A 1,3 (122–139** Verumtamen…malis); **6. A 1,9 (145–149** Sicut…dederint); **7. A 1,4 (171–193** et[2] … gravius); **8. A 1,5 (194–208** Secundum … peccati); **9. A 1,6 (261–264** Si … dirimatur); **10. A 1,10 (364–541** Similis … pigeat); **11. A 1,11 (541–746** Nec … sumus); **12. A 1,7 (765–781** In … nomine); **13. A 1,8** (783–796 Episcoporum … praefuit)
Ivo, Decr. 1. XIV,1 (59–64 trado…noverit); **2. V,47 (59–67** trado…deum); **3. XIV,2 (165–171** cum … solves); **4. VIII,99 (193–196** quid … vixerint); **5. VI,345 (261–264** Si … dirimatur); **6. III,1 (364–396** Similis … audiri); **7. XVI,1 (376–396** mare … audiri); **8. XIV,22 (491–515** Quaedam … sunt); **9. V, 227 (802–809** Episcopos … instruebat); **10. X,36 (815–824** Homicidas … oportet); **11. XIII,84 (910–930** Ebrietatem … extenta); **12. VI,171 (937–945** Nullum … instruebat); **13. V,225 (949–963** Sanctam … maris); **14. V,232 (1021–1031** Eos … dabo); **15. V,226 (1084–1093** Ad … insinuabat); **16. V,224 (1095–1110** Omnes … praecipiebat); **17. X,157 (1113–1204** Homicidiorum … nolite); **18. V,251 (1204–1216** Ipsi … oportet)
Ivo, Pan. 1. V,77 (58–171 ipsi…solves); **2. VII,21 (193–196** quid … vixerint); **3. III,83 (802–809** Episcopos … instruebat)
Polycarpus 1. V,1,1 (15–846 Notum…docebat); **2. I,18,1 (467–473** Sed

7rb; VD38, f. 6r; Bcan4, f. 20v; E97, f. 5va; P102; BII13, f. 7ra

INCIPIT[a] EPISTOLA[b] CLEMENTIS[c] AD IACOBUM FRATREM DOMINI[d].

P102; BII13: I[e] Quod Simon Petrus vere fidei[f] merito primus fuerit primitiae electionis domini apostolorum et quod Romae pro pietate patiendo volens praesentem vitam finivit

[H. 1] Clemens Iacobo domino et[g] episcopo episcoporum, regenti Hebraeorum sanctam ecclesiam Hierosolimis[h], sed <Bcan4, f. 21r> et omnes ecclesias, quae ubique dei providentia fundatae sunt, cum presbyteris et diaconibus et ceteris omnibus fratribus, pax tibi sit semper.

Notum tibi facio, domine, quia Simon Petrus, qui verae fidei merito et integrae praedicationis obtentu[i]

---

4 a INCIPIT *fehlt P102; BII13* | b EPISTOLA] EPISTOLA SANCTI *I83; Bcan4* | c CLEMENT *V630* **5** d DOMINI] DOMINI DE OBITU SANCTI PETRI ET ORDINATIONE SUA *I83; Bcan4* **6** e I *fehlt P102* | f fideei *P102* **9** g et *fehlt V630* **11** h ierusolimis *A367* **16** i *am Rande* occasione *V630*

---

1. Clemens-Brief,9–566 Clemens… ferente] Cod. Quesnell. c.64.(Op.Leon.M. ed.Ball. 3,455).

… caelorum), **3. I,18,2** (**495–505** si … loquitur); **4. II,22,1** (**765–773** In … definirent); **5. IV,14,1** (**802–809** Episcopos … instruebat); **6. VI,16,1** (**910–930** Ebrietatem … extenta); **7. IV,32,3** (**937–945** Nullum … instruebat); **8. VI,1,1** (**1095–1110** Omnes … praecipiebat); **9. VI,9,1** (**1113–1129** Homicidiorum … insinuabat); **10. V,1,2** (**1204–1216** Ipsi … oportet)

Slg. in drei Büchern 1. II,32,1 (**15-846** Notum ... docebat); **2. II,26,30** (**126-171** Te ... solves); **3. II,1,48** (**347-358** oportet ... me); **4. II,1,49** (**444-446**: o ... portas); **5. II,24,4** (**467-473** Sed ... caelorum); **6. II,24,5** (**495-505** si ... loquitur); **7. II,6,7** (**765-788** In ... perdocuit); **8. III,13,2** (**1113-1119** Homicidiorum ... monstrantur)

Gratian 1. C. VIII, q. 1, c. 2 (**38–58** In… iniurias); **2. C. XI, q. 3, c. 12** (**65–68** quicumque… carebit); **3. C. XI, q. 1, c. 29** (**129–142** Te… datur); **4. C. XI, q. 1, dict. p. c. 47** (**134–136** Neque… Christus); **5. C. XI, q. 1, dict. p. c. 47** (**139–141** Ista… laici); **6. C. XI, q. 1, c. 30** (**145–154** Sicut … derelinquant); **7. C. XXXII, q. 7, c. 16** (**193–196** quid … vixerint); **8. C. XI, q. 1, c. 32** (**261–264** Si … dirimatur); **9. D. XCIII, c. 6** (**306–312** Diaconi … episcopum); **10. C. VIII, q. 1, c. 12** (**347–353** oportet … me); **11. C. VIII, q. 1, c. 13** (**443–446** Clemens … portas); **12. D. XCIII, c. 7** (**719–722** sacerdotes … vobis); **13. C. VI, q. 1, c. 5** (**815–822** Homicidas … docebat); **14. D. I de poen. c. 24** (**1113–1119** Homicidiorum … monstrantur); **15. C. II, q. 7, c. 8** (**1198-1204** hosque ... erraverint)

1. Clemens-Brief,9–10 episcopo… episcoporum] episcoporum episcopo $3L_1$

fundamentum esse ecclesiae definitus[j] est, qua[k] de causa etiam domini ore cognominatus[l] <BII13, f. 7rb> est Petrus, qui fuit primitiae electionis[m] domini[n], apostolorum primus, cui et primo deus pater[o] filium revelavit, cui et Christus competenter[p] beatitudinem contulit, qui et vocatus est[q] et electus et conviva domini[r] et comes[s] effectus[t], tamquam bonus et probatissimus <I83, f. 7va> discipulus, qui occidentis[u] obscuriorem mundi <VD38, f. 6v> plagam velut omnium potentior illuminare praeceptus est, quique et integre potuit implere praeceptum[v] - sed quousque sermonem[w] protraham[x] refugiens[y] indicare, quod triste est, quod quidem necesse est, licet tarde, proferre.
Hic denique ipse Petrus, qui pro immensa caritate, quam erga omnes homines gerebat, palam cum[z] omni fiducia adversante etiam tyranno, totius mundi bonum praedicare non destitit et regem omnium saeculorum per orbem terrae et[a] usque ad ipsius Romanae urbis huius notitiam, ut etiam ipsa salvaretur, invexit[b], hic[c], inquam, pro[d] [e] pietate patiendo volens praesentem vitam finivit.
In ipsis autem diebus, quibus vitae finem sibi invenire[f] praesensit[g], in conventu[h] fratrum positus appraehensa manu mea repente consurgens in auribus totius ecclesiae[i] haec protulit verba[j]: Audite me,

---

17 j diffinitus *N442; I83; A367; Bcan4; P102* | k quo *P102* **18** l cognominatus est *korr. aus* cognominatus *Bcan4* **19** m electio *V630* | n dei *P102; BII13* **20** o pater] pater per *BII13* **21** p *interlinear* convenienter *VD38* **22** q est *fehlt E97* **23** r dei *P102; BII13* | s *interlinear* socius *VD38* | t effectus] effectus est *E97* **24** u occidentem *I83; Bcan4* **27** v prece *I83* **28** w sermone *E97* | x protraham *fehlt N442; A367; VD38; E97; P102; protraho I83; Bcan4; BII13* | y refugio *A367;* refugiam *E97* **31** z eum *V630; I83* **34** a et *fehlt V630* **35** b invex *korr. aus* inex *VD38* | c *am Rande* Nota *V630* **36** d quo *I83* | e pro pietate] proprietate *P102* **39** f imminere *V630; I83; Bcan4; E97 ; venire VD38; P102; BII13* | g presensit *korr. aus* presessit *Bcan4;* persensit *BII13* | h conventu *korr. aus* convento *Bcan4* **41** i ecclesiae *korr. aus* ecclesia *I83* | j verba *korr. aus* veba *P102*

---

18 domini…ore] ore dominico PG$_1$ **18–809** cognominatus…instruebat] hic inquam PG$_1$ **19–809** qui…instruebat] hic inquam AL$_1$; 3L$_1$ **38** In] Simon Petrus in DG$_1$ | autem] *fehlt* DG$_1$ **39** invenire] *fehlt* DG$_1$ | in…positus] *fehlt* DG$_1$ **41–44** Audite…instat] *fehlt* DG$_1$

fratres et conservi mei, quoniam[k], ut[l] edoctus sum ab eo, qui misit[m] me, domino et <I83, f. 7vb> magistro[n] Iesu Christo, dies mortis meae instat.

Bcan4: II

P102; BII13: II[o] Quod petrus clementem episcopum romanis ordinaverit et ei cathedram tradiderit

[H. 2] Clementem[p] hunc episcopum vobis ordino[q], cui soli meae praedicationis <E97, f. 5vb> et doctrinae cathedram trado[r], qui mihi ab <BII13, f. 7va> initio usque in finem comes in omnibus fuit, et per hoc veritatem totius meae praedicationis agnovit, qui in omnibus temptationibus meis socius exstitit fideliter perseverans, quem prae[s] ceteris expertus sum deum colentem, homines diligentem, castum, discendi studiis deditum, sobrium, benignum, iustum, patientem, scientem ferre nonnullorum etiam ex his[t], qui in verbo dei instituuntur[u], iniurias. Propter quod[v] ipsi trado ipsi Clementi a domino <A367, f. 9vb> mihi traditam potestatem <V630, f. 7ra> ligandi et solvendi, ut de omnibus[w], quibuscumque decreverit in terris, hoc decretum sit et in caelis. Ligabit enim, quod oportet ligari, et solvet, quod expedit solvi, tamquam qui ad[x] liquidum ecclesiae regulam noverit. Ipsum[y] ergo audite scientes, quia quicumque[z] contristaverit <N442, f. 8vb> doctorem veritatis, peccat in Christum et patrem omnium exacerbat <I83,

---

42 k quoniam ut *korr. aus* quoniam *A367* | l ut *fehlt N442; VD38; P102; sicut I83; Bcan4; E97; BII13* **43** m misit me *korr. aus* misit *VD38* | n magistro] magistro meo *V630* **46** o II *fehlt P102* **48** p Clemente *I83;* Clementem *korr. aus* Clemen *VD38* | q ordinu *BII13* **50** r credo *I83; Bcan4* **54** s prae ceteris] in praeteritis *V630;* pro ceteris *VD38* **57** t iis *E97* **58** u instruuntur *P102* | v quod] quod et *A367* **61** w omnibus *korr. aus* omnibus de *BII13* **64** x ad *korr. aus* a *I83* **65** y *am Rande* Nota *I83* | z *am Rande* Nota *V630*

---

48 hunc] hunc ait Petrus BS$_1$ **50–54** qui … perseverans] *fehlt* DG$_1$ **50–58** qui … iniurias] *fehlt* BS$_1$ **56** patientem] patientem et DG$_1$ **58–59** ipsi … trado] Trado ipsi Clementi CT$_1$; ID$_2$ **59** trado] Clementi trado ait beatus Petrus ID$_1$; IP$_1$; Trado ipsi Clementi ID$_2$ **59–60** mihi … traditam] traditam mihi CT$_1$; ID$_2$ **60** et] atque IP$_1$ **62** et] *fehlt* ID$_2$; IP$_1$ **64** noverit] cognoverit BS$_1$ **65–98** Ipsum … quia] *fehlt* BS$_1$ **65–164** Ipsum … possint] **65–165** Ipsum … vero] Item. O Clemens omnes IP$_1$

f. 8ra> deum, propter quod et[a] vita carebit[b]. Ipsum autem, qui praeest ceteris, oportet medici vicem[c] agere et non ferae bestiae furore commoveri.

Bcan4: III

P102; BII13: III Quod clemens procidens ad pedes beati petri rogaverit excusans se et declinaverit honorem cathedrae vel potestatem Item exortatio petri ad clementem pro suscipiendo officio episcopatus

[H. 3] Haec eo dicente ego procidens ad pedes eius rogabam excusans me et declinans honorem cathedrae vel potestatem. At ille respondens: Pro hoc, inquit, ne me rogaveris, hoc enim fieri statutum est mihi, et eo[d] magis, quo[e] excusas[f], quia haec cathedra eum, qui cupit eam <BII13, f. 7vb> et audacter expetit, non requirit, sed ornatum <VD38, f. 7r> moribus et in[g] verbis[h] eruditum. Quod si esset alius melior[i], si quis mihi alius adiutor tam sedulus adstitisset, si quis tam[j] plene[k] doctrinae meae rationem[l] cepisset[m], sed[n] et ecclesiasticas dispositiones a me tam plene[o] didicisset, habens alium talem, non te cogerem <Bcan4, f. 21v> bonum opus suscipere nolentem. Superfluum est ergo alium quaerere, cum primitias eorum, qui ex gentibus per me salvantur, et <I83, f. 8rb> praecipue huius urbis te primum obtulerim deo. Sed et aliud intuere, quia[p], si periculum peccati[q] times[r] suscipere refugiens[s] ecclesiae gubernacula, certus esto[t], quia[u] amplius

68 a et vita] evita *VD38* | b carebit] carebit aeterna *I83; Bcan4; BII13* **69** c vice *N442; I83; VD38; Bcan4; E97* **79** d eo *korr. aus* ego V*630;* ego *P102* **80** e quod *Bcan4* | f excusas *korr. aus* excusus *V630* **82** g in *fehlt E97* **83** h verbis] verbo dei *I83;* verbo dei *korr. aus* urbo dei *Bcan4;* verbis dei *BII13* | i melior] melior aut *I83; Bcan4; BII13* **84** j tam plene *fehlt P102; BII13* **85** k planę *VD38* | l orationem *I83; Bcan4* | m coepisset *korr. aus* pisset *Bcan4* | n sed et *korr. aus* sed *Bcan4* **86** o plaene *korr. aus* plane *VD38;* plane *P102; BII13* **92** p quia si *korr. aus* quasi *N442;* quia si] quasi *VD38; P102* | q peccanti *P102* | r timens *V630; E97* | s fugiens *VD38;* refugis *E97* **93** t esto quia amplius *korr. aus* esto *N442* | u quia *korr. aus* qo *Bcan4*

77 excusans] Cum excusarem CT$_4$ | et…cathedrae] me honorem cathedre declinans CT$_4$ **78** At…respondens] respondens Petrus CT$_4$ **78–79** ne… me] me ne CT$_3$ **80** haec…cathedra] cathedra hec CT$_4$

peccas, qui populum dei velut in fluctibus positum et periclitantem, cum possis iuvare, subterfugis tui tantummodo habens considerationem et non, quod in commune omnibus expedit, providens. Sed certus esto, quod necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium obsecrando cessabo. Quanto ergo mihi citius <E97, f. 6ra> acquieveris, tanto me citius laboris[v] et tristitiae meae merore relevabis[w]. Novi[x] etiam hoc[y], o Clemens, quod tibi tedia et molestias, pericula etiam et opprobria ineruditi vulgi indocilisque[z] conciliem[a], quae tu tamen, scio, quod constanter et fortiter feres respiciens[b] ad illam spem, quae tibi apud <I83, f. 8va> deum patientiae praeparat coronam. Sed et illud cupio[c] te mecum iusta ratione[d] perspicere, quando maxima[e] <BII13, f. 8ra> opera tua indiget Christus. Nunc, cum inimicus adversus sponsam eius commovet bellum, an in futuro tempore, quando iam Christus post victoriam triumphabit nec ultra illius[f] opera indigebit? Quis non etiam parvi sensus intellegat, quod istud est temporis, in quo operam tuam Christus <A367, f. 10ra> requirit? Tota igitur mente in praesenti[g] necessitate praebe operam tuam, et auxilium <V630, f. 7rb> in proeliis exhibe regi optimo[h] remunerationes[i] magnificas post victoriam reddituro[j]. Libenter[k] ergo suscipe episcopatus officium eo maxime, quo ecclesiasticas dispositiones a me probabiliter didicisti[l], ut salus eorum, qui per nos confugerunt ad deum,

---

101 v laboris et tristitiae meae merore relevabis] laboris et tristitiae meae merore levabis *korr. aus* laboris *P102* **102** w revelabis *I83;* levabis *VD38; P102* | x Novi *korr. aus* No *N442* | y ho *E97* **104** z indocibilisque *korr. aus* indocibilis quae *V630;* indocibilisque *E97* | a concilium *korr. aus* conciliem *V630* **105** b respiciens *korr. aus* respiens *P102* **107** c cupio *fehlt P102* **108** d rationem *I83* | e maxime *E97* **112** f ullius *V630; E97* **115** g presenti *korr. aus* prenti *E97* **117** h optime *I83; Bcan4; P102; BII13* | i remunerationes *korr. aus* remurationes *E97* **118** j recepturus *E97* | k *am Rande drei Punkte N442* **120** l dididicisti *P102*

---

99 obsecrando] obsecrare BS_1

nequaquam vacillet. Verumtamen[m] et[n] te[o] breviter[p] de ipsius dispensationis ordine coram omnibus[q] commonere necessarium <I83, f. 8vb> duxi[r].

Bcan4: Qualis episcopus esse debet IIII

P102; BII13: IIII Quod sacerdotes irrepraehensibiliter oporteat vivere et omnes vitae huius occupationes abicere et non fideiussores existere neque advocatos litium fieri

[H. 4] Te quidem oportet irrepraehensibiliter <VD38, f. 7v> vivere et summo studio niti, ut omnes vitae huius occupationes abicias[s], ne fideiussor[t] exsistas[u], ne advocatus litium fias, neve in ulla[v] <N442, f. 9ra> aliqua occupatione prorsus inveniaris mundialis[w] negotii occasione[x] perplexus. Neque enim iudicem aut cognitorem[y] saecularium negotiorum hodie te ordinare[z] vult Christus, ut[a] [b] ne praefocatus praesentibus hominum curis non possis verbo dei vacare[c] et secundum[d] veritatis regulam secernere <BII13, f. 8rb> bonos a malis. Ista[e] namque[f] opera, quae tibi minus congruere superius exposuimus, exhibeant sibi invicem discentes[g], id est laici, et te nemo occupet ab his studiis, per quae salus omnibus datur.

V630: quod sicut crimen est neglegere episcopo verbum praedicationes ita secularium neglerere communem utilitatem

---

122 m *am Rande* Nota *V630* | n et *fehlt A367* | o te *fehlt N442; I83; VD38; Bcan4; E97; P102; BII13* | p te breviter] breviter te *V630* **123** q omnibus] omnibus te *korr. aus* omnibus *E97* **124** r duco *I83; Bcan4* **131** s abicias *korr. aus* obicias *V630* | t fideiussor] fidei iussor *VD38* | u existas *korr. aus* existans *VD38;* existis *Bcan4* **132** v alia *E97* **133** w mundialis *korr. aus mundalis A367* **134** x occasio *I83* **135** y cognitorem *korr. aus* cognotorem *I83* | z ordinare vult Christus] christus vult ordinare *E97* **136** a uti *V630;* ut *fehlt E97* | b ut ne *korr. aus une Bcan4* **137** c vacare *korr. aus* vocare *E97* **138** d saeculum *I83* **139** e Ista namque] His tantaque *N442; I83; A367; ista tantaque VD38; Hista tantaque korr. aus His tantaque Bcan4* | f tantaque *VD38; P102; BII13* **141** g dicentes *N442; I83; VD38; Bcan4;*

---

122 et…breviter] *fehlt* CT_5 **134** Neque] Item in eadem Neque AL_3 | aut] neque DG_3 **136** ut] *fehlt* AL_3; CT_5; DG_3 **136–156** ut…deservire] *fehlt* $3L_2$ **137–139** et…malis] *fehlt* AL_3; DG_3 **139** Ista…namque] Haec vero AL_3; Haec ergo DG_3; Hec DG_5 | tibi…minus] minus tibi DG_3 **140** superius…exposuimus] diximus AL_3; DG_3; DG_5 **141** discentes] vacantes AL_3; DG_3; DG_5 | id…est] *fehlt* AL_3; DG_3; DG_5 **142** omnibus] hominibus DG_3

Sicut[h] enim tibi impietatis crimen est, neglectis[i] verbi dei[j] studiis sollicitudines[k] suscipere[l] saeculares, ita unicuique laicorum peccatum est, nisi[m] invicem sibi, etiam in his, quae ad communis vitae usum pertinent, operam fideliter dederint. Te vero securum[n] facere ex[o] his[p], quibus debes, <I83, f. 9ra> vacantem[q], omnes communiter elaborent. Quod si forte a semetipsis hoc <E97, f. 6rb> laici non intellegunt[r], per diaconos[s] edocendi sunt, ut tibi solius ecclesiae sollicitudines derelinquant, quo[t] ipsam[u], ut dignum est, dispensare sufficias, et veritatis verbo abundantius et studiosius deservire. Si enim <Bcan4, f. 22r> mundialibus[v] curis fueris occupatus et teipsum[w] decipies et eos[x], qui te audiunt. Non enim poteris, quae ad salutem pertinent, plenius singulis quibusque distinguere, et[y] [z] ex eo fit[a], ut et tu, tamquam qui non docueris, quae ad salutem hominum[b] pertinent, deponaris[c], et discipuli per ignorantiam pereant. Idcirco tu quidem ad hoc solum vacato[d], ut opportune et sine intermissione doceas verbum dei, per quod salutem consequi possint. Illi vero cum tanta reverentia tua verba suscipiant, ut[e] sciant legatum[f] te et praeconem esse[g] veritatis, et

---

145 h *am Rande* Nota *V630* | i neglectis *korr. aus* ne lectis *V630* **146** j dei *fehlt V630* | k sollicitudines *korr. aus sollicitudine N442; sollicitudine I83; P102* | l exhibere *A367* **147** m ni *I83* **149** n saecurum facere *korr. aus saecurum N442* | o et *V630; E97; P102* **150** p iis *E97* | q vacantes *A367* **152** r intelleguint *Bcan4* | s diacones *P102* **154** t Quo *korr. aus* Quod *Bcan4* | u ipsa *I83* **156** v mundialibus *korr. aus* mundalibus *I83* **157** w ipsum *I83* | x eos *korr. aus* eo *V630* **159** y *am Rande* Nota contra a *A367* | z et *fehlt I83* | a fiet *E97* **161** b hominum pertinent *korr. aus pertinent hominum A367* | c puniaris *I83; Bcan4* **163** d vacato *korr. aus* vocato *V630* **165** e ut] tamquam qui *V630* **166** f legatum te] te legatum *BII13* | g esse veritatis et quodcumque ligaveris super terram esse *korr. aus* esse *P102*

---

145 enim…tibi] *fehlt* CT$_6$ | tibi…impietatis] impietatis tibi AL$_4$ | tibi…est] inpietatis crimen est tibi, o Clemens DG$_6$ | crimen…est] est crimen CT$_6$ | est] est o Clemens AL$_4$ **146** studiis] studiis sacerdotem CT$_6$ suscipere…saeculares] seculares suscipere DG$_6$ **148** vitae…usum] usum vitae DG$_6$ **150** debes…vacantem] non debes instare AL$_4$; DG$_6$ **154** derelinquant] relinquant AL$_4$; DG$_6$ **154–301** quo…pervenire] Item in eadem AL$_4$ **159** et] ut 3L$_2$ **164–165** Illi…vero] Omnes IP$_1$ **165** cum] Omnes, o Clemens cum ID$_3$ **166** legatum…te] te legatum IP$_1$

quodcumque ligaveris super terram, esse ligatum <A367, f. 10rb> et in caelo, et quodcumque solveris[h], etiam ibi esse solvendum. <I83, f. 9rb> Quoniam quidem et tu, ut dixi, quae <BII13, f. 8va> oportet, ligabis, et, quae expedit, solves, et ad[i] te quidem, qui praees, ista sint monita, et his similia.

I83: Sacerdotum decreta

VD38: De presbyteris

Bcan4: LEX SACE[RDOTUM]

Bcan4: De presbiterorum industria V

P102; BII13: V Quod ad presbyteros ista sint ut ante omnia pudicitiam studentes adulescentes nuptiis iungant sed ne in provectioribus quidem curam habere huiusmodi neglegant quoniam adulterium secundum in poenis obtinet locum

[H. 5] Ad[j] presbyteros[k] vero sint[l] ista: <V630, f. 7va> Ante omnia, ut pudicitiam studentes adolescentes nuptiis iungant[m], quo[n] calorem ferventis[o] aetatis coniugali lege praeveniant, sed ne[p] in provectioribus[q] quidem curam habere huiusmodi neglegant, quia in multis, etiam cum senuerit corpus, concupiscentia viget[r]. Ne forte ergo fornicationis labes occasione accepta <VD38, f. 8r> tamquam venenum pessimum serpat in vobis, cavere et antevenire necessarium est, ne quod in vobis adulterii occultum calescat incendium.

BII13: De adulterio

Et[s] quid in omnibus peccatis adulterio gravius? Secundum namque in poenis obtinet locum, quoniam quidem primum illi habent, qui aberrant a deo, etiam

---

168 h solveris] solveris super terram *A367* **171** i a *P102* **181** j *am Rande drei Punkte N442; am Rande* Nota *A367; I83* | k presbiteros k*orr. aus* presbitero *I83* | l sint ista] ista sint *E97* **183** m iungant *korr. aus* iugant *V630* | n quo *korr. aus* quod *V630;* qui *P102* | o iuventutis, *interlinear* vel ferventis *E97* **184** p nec *korr. aus* ne *N442;* ne *korr. aus* nec *VD38;* nec *Bcan4; E97; P102* | q provectioribus *korr. aus* provectoribus *V630* **187** r vigant *korr. aus* vigat *P102* **193** s *am Rande drei Punkte N442; am Rande Nota E97*

---

167 esse] erit ID_3 | esse…ligatum] erunt ligata IP_1 **168** solveris] solveris super terram IP_1 **170** et…tu] *fehlt* IP_1; ID_3 **182** pudicitiam] pudicitie CT_7 **184** ne] nec CT_7 **193** peccatis] peccatis est ID_4; IP_2; DG_7 **194** quoniam] quem IP_2; DG_7

si sobrie vixerint. Propter quod vos, o[t] presbyteri, ecclesiam excolite et <I83, f. 9va> adornate sponsam Christi ad pudicitiam, <N442, f. 9rb> sponsam autem dico omnem ecclesiae congregationem. Quae si pudica fuerit inventa ab sponso[u] suo, ingentibus ab eo donis et muneribus honorabitur[v] et vos velut ministri[w] sponsae et amici sponsi ingenti gaudio et laetitia perfruemini. Si vero sponsa haec reperta fuerit commaculata peccatis, ipsa quidem tamquam indigna[x] <E97, f. 6va> <BII13, f. 8vb> tradetur[y] regalibus thoris, vos autem poenas[z] dabitis, si forte per vestram neglegentiam vel desidiam[a] obrepserit[b] contagio saeva peccati. Idcirco igitur ante omnia sobrietatis et pudicitiae sollicitudinem gerite.

Bcan4: VI

P102; BII13: VI Quod plures sint species fornicationis et de prima specie adulterii

[H. 6] Valde enim apud deum grave crimen ducitur[c] fornicatio, cuius species quidem[d] sunt plures, sicuti[e] vobis et ipse Clemens diligenter exponet[f]. Verumtamen prima species adulterii est virum propria uxore solummodo non esse contentum, et mulierem non proprio[g] tantum servare[h] <I83, f. 9vb> se viro[i].

Bcan4: VII

P102; BII13: VII De casto et amore fraterno et caritate

[H. 7] Si ergo[j] castus[k] fuerit quis, potest et humanus et misericors fieri, per quod et ipse aeternam[l] a deo misericordiam consequatur. Sane sicut adulterii venenum cunctis malis perniciosius est, ita amor

---

196 t o presbyteri *korr. aus* obprobris *I83* **200** u sponso suo] sponsa sua *Bcan4* **201** v honorabiter *korr. aus* honorabiliter *N442* w magistri *VD38* **204** x *am Rande* vel non *V630* **205** y tradetur] trahetur a *A367;* trudetur *I83;* trudetur a *E97* **206** z poenam *V630; E97* **207** a desidia *P102* | b obrepserit *korr. aus* obreserit *I83* **213** c dicitur *E97* **214** d quidem sunt] sunt quidem *V630; E97* | e sicut *V630;* sicuti *korr. aus* sic *E97* **215** f exponet *korr. aus* exponit *N442* **218** g propro *I83* | h servare se viro] se viro servare *A367* | i viro *korr. aus* virum *I83* **221** j vero *A367* | k castus] castus non *A367* **222** l aeternam *korr. aus* aternam *P102*

---

199 omnem…ecclesiae] ecclesie omnem CT_8 **200** fuerit…inventa] inventa fuerit CT_8 **205** tradetur] trudetur a CT_8

fraternus et caritas totius boni fastigium tenet. Et ideo diligite[m] omnes fratres vestros et cum religione ac misericordia respicite ad omnes[n], orfanis exhibete vosmetipsos[o] parentes, viduis[p] virorum[q] curam impendite cum omni castitate, quae necessaria sunt, praebentes, iuniores tamen viduas nuptiis copulate. His[r], qui ignorant artificia, exquirite honestas aliquas occasiones, quibus <A367, f. 10va> victum necessarium quaerant. Artificibus <Bcan4, f. 22v> vero opera[s] praevidete, debilibus misericordiam facite. Scio autem haec omnia facturos vos, si caritatem <V630, f. 7vb> prae ceteris et ante omnia in vestro <BII13, f. 9ra> corde figatis.

I83: Communem cibum vel mensam clericorum

Cuius[t] caritatis et recipiendae et habendae maximum erit fomentum, si frequenter inter vosmetipsos communem cibum vestrum mensamque faciatis, <I83, f. 10ra> et in quantum unusquisque[u] praevalet, crebrius panes ac sales suos cum suis fratribus sumat. Per haec enim[v] praecipue caritas comparatur[w] et causa totius boni in huiuscemodi communione consistit. <VD38, f. 8v> Ubi[x] autem pax et bonitas, ibi et salus, propter quod communes[y] facite cibos vestros cum his[z], qui secundum deum[a] fratres sunt, quia[b] per haec temporalia officia pacis et caritatis fructibus[c] gaudia aeterna merebimini[d]. Multo autem sollicitius esurientes reficite et sitientibus potum date, nudis vestimentum, aegros visitate et eos, qui in carcere[e] sunt, prout possibile est, iuvate, peregrinos satis prompte in domibus vestris suscipite, et ne omnia

---

226 m diligite *korr. aus* dilige *A367* **227** n nos *Bcan4* **228** o vosmetipsos *korr. aus* metipsos *V630* | p *am Rande* Nota *A367* | q victorum *am Rande* vel victuum *A367* **231** r Iis *E97* **234** s operam *V630; E97* **239** t *am Rande* Nota *I83* **242** u unusque *A367* **244** v enim *fehlt A367* | w comparatur *korr. aus* cumparatur *V630* **246** x *am Rande* Nota *A367* **247** y communes *korr. aus* communiones *A367* **248** z iis *E97* | a deum *fehlt P102* | b quia *korr. aus* qui *V630* **249** c frauctibus] fructus et *korr. aus fructibus et BII13* **250** d mercamini *I83;* mereamini, *am Rande* [m]erebimini *Bcan4* **252** e carcere *korr. aus* cacere *I83*

nunc singillatim[f] dicam, omne[g] bonum ipsa per se, in[h] vobis si fuerit, caritas facere vos docebit, sicut et[i] e contrario eos, qui a salute alieni sunt, <E97, f. 6vb> omne malum facere odium docet.

N442; I83; *Bcan4; P102; BII13*: VIII[j] Ut negotia clericorum ecclesiastico iudicio terminentur[k]

[H. 8] <N442, f. 9va> Si[l] qui[m] ex fratribus negotia habent inter se, apud cognitores saeculi non iudicentur, sed apud presbyteros ecclesiae, quicquid illud est, dirimatur[n].

Bcan4: VIIII

P102; BII13: VIIII De fugienda avaritia

[H. 9] <I83, f. 10rb> Super omnia autem avaritiam[o] fugite, <BII13, f. 9rb> quae homines[p] occasione praesentis[q] lucri ab aeternis separat[r] bonis.

P102: De ponderibus adque mensuris

Pondera, mensuras, stateras pro locis quibusque aequissima custodite, deposita fideliter restituite.

Bcan4: X

P102; BII13: X Quod futurum dei iudicium semper in corde et ante oculos ponendum sit

[H. 10] Quae[s] omnia et, si qua sunt his similia, ita demum sollicite et diligenter implebitis, si futurum dei iudicium sine intermissione in vestro corde volvatis. Quis enim peccare poterit, si semper ante oculos suos dei iudicium ponat? Quod in fine[t] mundi certum est agitandum[u], ut tandem, qui bene[v] in hac vita egerunt, consequantur reposita bona, peccatores autem, ut

---

255 f singulatim *korr. aus* singillatim *V630;* sigillatim *Bcan4* | g *am Rande* Nota *V630* | h in vobis si] si in vobis *V630* **256** i et *fehlt E97* **259** j VIII *fehlt N442; I83* **260** k terminetur *Bcan4* **261** l *am Rande* z *V630* | m quis *I83; VD38; Bcan4; P102* **264** n dirimatur] dirimatur et omni modo oboediant statutis eorum *V630; I83; Bcan4; E97; BII13* **267** o avaritia *I83* **268** p homines occasione *korr. aus* homines *BII13* **269** q presenti *korr. aus* presente *I83;* pręsenti *Bcan4* | r separat *korr. aus* separant *BII13* **276** s *am Rande* z *V630* **280** t finem *I83; Bcan4* **281** u agitandum ut tandem *korr. aus agitandum A367* | v bene in hac vita] in hac vita bene *BII13*

---

262 habent] habeant DG_8 **264** dirimatur] dirimatur et omni modo obediant statutis eorum CT_9; ID_5

consequantur praeparatas[w] poenas, de quibus[x] ita[y] futurum dubitare omnino[z] non possumus. Si quidem haec omnia ita esse ventura verus nobis propheta[a] praedixerit[b].

N442; I83; Bcan4; P102; BII13: XI[c] Ut ecclesiastici viri discordias et simultates caveant

[H. 11] Unde et vos, qui estis veri prophetae discipuli, abicite a cordibus vestris ante omnia discordias et animorum[d] dissensiones, <I83, f. 10va> ex quibus omne opus malum procedit, et[e] benignitatem ac[f] simplicitatem tota mente servate. Quod si forte alicuius cor vel livor vel infidelitas[g] ex his, quae superius memoravimus, latenter irrepserit[h], non erubescat, qui[i] animae suae curam <V630, f. 8ra> gerit, confiteri haec huic, qui praeest, ut ab ipso per verbum dei et consilium salubre curetur, quo[j] possit fide integra et operibus bonis poenas aeterni ignis effugere <A367, f. 10vb> et ad perpetua[k] vitae praemia pervenire.

V630: DE MINISTERIO DIACONORUM ET QUALES DEBENT ESSE DIACONI

VD38: De diaconibus

N442; I83; Bcan4; P102; BII13: XII[l] *De ministerio diaconorum*

[H. 12] <BII13, f. 9va> Diaconi[m] vero ecclesiae tamquam oculi sint episcopi oberrantes et circumlustrantes cum verecundia actus totius ecclesiae et perscrutantes[n] <VD38, f. 9r> diligentius, si[o] quem

---

283 w praeparatas] preparatas et reconditas *I83; Bcan4* | x quibus] quibus alibi *I83* | y ita futurum] ita fore in futurum *I83;* in futuro *VD38; P102; BII13; in futurum Bcan4* **284** z omnino *fehlt E97* **285** a propheta] propheta esse *I83* **286** b praedixit *I83; E97* **287** c XI *fehlt N442; I83* **291** d amicorum *P102* **292** e et *fehlt V630* | f ac] et *V630; E97* **294** g infidelitas] infidelitas vel aliquod malum (malum *korr. aus ma V630) V630; E97* **295** h inrepserit *korr. aus* inlepserit *Bcan4* **296** i qui *korr. aus* quia *N442;* quia *I83; VD38; Bcan4; P102* **298** j quo *korr. aus* qui *V630* **300** k perpetuae *VD38; E97; BII13* **305** l XII *fehlt N442; I83* **306** m *am Rande* Nota *A367* **309** n perscrutantes *korr. aus* periusscrutantes *I83* | o si quem] si quidem, *interlinear* vel si quem *V630*

---

306 vero] *fehlt* DG$_9$ **307** tamquam… sint] sint tamquam oculi AL$_4$; DG$_9$

videant <Bcan4, f. 23r> vicinum fieri praecipitio et proximum esse peccato, ut referant haec ad episcopum et commoneri ab eo possit is, qui in praecipitium lapsurus est, uti[p] revocetur et non corruat in peccatum. Neglegentiores[q] quoque et eos, qui rarius ad audiendum verbum dei accedunt <I83, f. 10vb> nec sollicite ad episcopi tractatum[r] conveniunt, ipsi commoneant et hortentur[s]. Si enim assidui sint ad audiendum, non solum vitae aeternae[t] ex salubri commonitione capiunt[u] lucra, verum et quaecumque illae sunt[v] tristitiae[w] vel merores, qui[x] ex praesentis vitae necessitatibus et cladibus temporum <E97, f. 7ra> veniunt, quaecumque sermonibus suis in corde velut iacula defixa circumferunt[y], abiciuntur omnia praedicatione veritatis et[z] vitae[a] aeternae doctrina et eruditione purgata[b]. Alioquin si multo tempore auditum subtrahant a verbo dei et remaneant in[c] [d] cultu vitiorum, sine dubio spinis erunt ac sentibus occupati. <N442, f. 9vb> Et quid aliud nisi ad ignem talis haec terra[e] praeparabitur? De[f] his ergo, ut diximus, diaconis[g] cura sit. Sed[h] et[i] eos, qui secundum carnem aegrotant, sollicite perquirant et plebi, si forte[j] ignorat[k], indicent de his[l], ut et ipsi visitent[m] eos et, quae necessaria sunt, praebeant eis

---

313 p ut *I83; A367; Bcan4;* BII13 **314** q Neglentiores *VD38* **316** r tractum *I83* **317** s hortaentur *korr. aus* hortatur *Bcan4* **318** t aternę *P102* **319** u capient *V630; I83; Bcan4; capiant BII13* **320** v sint *Bcan4* | w tristitię *korr. aus* tristi *Bcan4* | x quę *V630* **323** y circumfert *N442; I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **324** z et *fehlt V630* | a vitę *korr. aus utę P102* **325** b purgata *interlinear* vel tur *V630* **326** c a *N442; VD38; Bcan4; P102; BII13* | d in cultu] culti *korr. aus* cultu *A367;* inculti *E97* **329** e herba *VD38* | f *am Rande drei Punkte N442* **330** g diaconis *korr. aus* diaconi *V630;* diaconi *N442; VD38; P102 ;* diaconibus *I83; BII13;* diaconi *korr. aus* diaconibus *Bcan4* | h Sed et *korr. aus* Sed *P102* | i et *fehlt V630; Bcan4* **332** j forte] forte plebs *V630* | k ignorant *N442; E97; P102; BII13* | l iis *E97* **333** m visitent] adiuvent *korr. aus* iuvent *VD38*

---

310 vicinum…fieri] fieri vicinum AL_4 **312–314** et…et] Et infra AL_4 **312–336** et…similiter] Et infra DG_9 **314–315** rarius…I83] non AL_4 **317–336** Si…similiter] Et post alia AL_4

cum[n] conscientia eius, qui praeest. Quod tamen etiam[o] si clam <I83, f. 11ra> fecerint, non peccabunt. Sed et de peregrinis[p] <BII13, f. 9vb> similiter[q] episcopo suggerant refovendis et cetera his similia, quae ad cultum ecclesiae et disciplinam eius pertinent, diaconis[r] cura[s] sit.

I83: Quid sit cathethizare

Qui[t] catecizant[u], id est, qui verbo instituunt incipientes[v], primo oportet, ut ipsi instructi[w] sint. De anima[x] enim agitur hominum,

Bcan4: XIII

P102; BII13: XIII Quod oporteat eum qui docet animas rudes adprime debere esse eruditum

[H. 13] et oportet eum, qui docet et instruit animas rudes, esse talem, ut pro[y] ingenio discentium semetipsum possit aptare et verbi ordinem pro audientis[z] capacitate dirigere. Debet ergo ipse adprime[a] [b] esse eruditus et doctus, irrepraehensibilis, maturus, pavidus[c], sicut[d] ipsi[e] probastis[f] fore Clementem[g] hunc post me. Multum est autem, si ego nunc de <V630, f. 8rb> singulis, quae unusquisque habere debeat, prosequar, verumtamen illud est, quod prae ceteris ab omnibus vobis cupio in[h] commune[i] servari, ut concordiam teneatis, per quam[j] solum[k] potestis portum quietis[l] intrare et civitatem regis summi[m], quae pax

---

334 n cum conscientia eius *fehlt P102* | o etiam *fehlt E97* **336** p perecrinis *I83* | q imiliter *Bcan4* **339** r diaconi *korr. aus diaconis Bcan4* | s cura sit] curę sint *E97* **341** t *am Rande* Nota *I83; am Rande* Nota *VD38* | u catezizant *N442; I83; P102;* cathetizant *VD38* **342** v insipientes *VD38; P102; BII13* | w instructi *korr. aus* instricti *Bcan4* **343** x anima enim] animae iam *P102* **348** y pro ingenio *korr. aus* in progenio *E97* **350** z audientis *korr. aus* audientes *VD38* | a *am Rande* precipue *V630* **351** b adprime *korr. aus* aprime *Bcan4* **352** c impavidus *V630; I83; Bcan4 ; providus A367; E97* | d sicut] sicut et *A367* | e ipse *N442* | f probabitis *V630; I83; Bcan4; BII13* | g clemente *I83* **356** h in *fehlt VD38; P102; BII13* | i communi *N442* **357** j quod *V630* | k solus *I83;* solum *A367* **358** l quietis *korr. aus* quetis *P102* | m summi] summi ierusalem *E97*

---

337 suggerant] suggerente AL$_4$ | suggerant…similia] suggerere DG$_9$ refovendis…similia] *fehlt* AL$_4$ **339** diaconis] diaconibus AL$_4$ **341–718** Qui…cadunt] Item in eadem AL$_4$ **350** ipse] *fehlt* DG$_{10}$ | ipse…adprime] adprime ipse 3L$_1$

nominatur[n].

Bcan4: XIIII

P102; BII13: XIIII Quod omnis ecclesiae status similis sit navi magnae portanti viros diversis e locis et regionibus per undosum pelagus ad unam potentis regni urbem properare cupientes

[H. 14] Similis[o] <I83, f. 11rb> namque est

I83: Comparatio satis utilis

omnis[p] ecclesiae status navi magnae, quae per undosum pelagus <VD38, f. 9v> diversis e[q] locis et regionibus viros <A367, f. 11ra> portat ad unam[r] potentis regni urbem[s] properare cupientes. Sit ergo navis huius dominus ipse omnipotens deus[t], gubernator <BII13, f. 10ra> vero sit Christus. Tum deinde proretae[u] officium episcopus impleat, presbyteri nautarum, diaconi dispensatorum locum[v] teneant[w], hi[x], qui cathecizant[y] [z], naustologis[a] conferantur[b], epibatis[c] autem totius fraternitatis multitudo sit similis. Ipsum quoque mare hic mundus habeatur, ventorum vero varietates et turbinum diversis temptationibus conferantur, persecutiones, tribulationes sive[d] pericula[e] fluctibus exaequentur[f], terreni vero spiritus, qui vel <E97, f. 7rb> de torrentibus vel de convallibus[g] spirant, pseudoprophetarum et seductorum seu pravae

---

359 n nominatur] nominatur habitare *V630; I83; Bcan4; E97; BII13* **364** o *am Rande* Nota *V630; A367* **366** p *am Rande* Nota *I83* **367** q e *fehlt I83* **368** r vestra *VD38* **369** s urbem *korr. aus* orbem *V630* **370** t deus *fehlt V630* **372** u *am Rande* magistri navis *V630;* pro te *VD38* **373** v locum teneant] teneant locum *E97* | w teneant *korr. aus* teneat *P102* | x Ii *E97* **374** y *am Rande* Gl. qui instruunt *V630* z cathezizant *korr. aus catezizat VD38; catezizant N442; I83; P102* | a nautologis *V630* | b conferantur *korr. aus* conferuntur *V630;* conferuntur *N442; I83; VD38; P102* | c *am Rande* Supervenientibus *V630; am Rande* Nota *A367; interlinear* id est laicis *Bcan4; am Rande* laicis *P102; BII13* **378** d et *V630* | e pericula *korr. aus* periculo *VD38* **379** f exequentur *korr. aus* exsequentur *V630;* exequantur *I83; Bcan4; exequentur korr. aus exequenter P102* **380** g vallibus *V630*

---

364 namque] *fehlt* CT_{10}; ID_6 **367** undosum…pelagus] pelagus undosum CT_{10}; ID_6 **370** deus] *fehlt* CT_{10}; ID_6 **371** Tum] Tunc CT_{10} **372** proretae…officium] officium prorete ID_6 **377** et] *fehlt* ID_7 **378** sive] et CT_{10}; ID_7 **380** convallibus] vallibus CT_{10}; ID_7

doctrinae verba docentur[h], promuntoria[i] vero[j] et loca confragosa hi[k], <Bcan4, f. 23v> qui in potestatibus[l] saeculi[m] sunt iudices et pericula minantur ac mortes, bithalassa[n] [o] vero loca, <I83, f. 11va> quae duplicibus undae fallacis aestibus verberantur, dubiis mente et[p] repromissionum veritate nutantibus conferantur atque his[q], qui irrationabili[r] fidem nostram ratione[s] discutiunt, hypocritae vero et dolosi piratis[t] [u] similes habeantur. Iam vero rapidus[v] vertex[w] et tartarea carybdis[x] et saxis illisa naufragia[y] ac mortiferae submersiones, quid aliud aestimanda sunt quam peccata? Restat igitur, ut haec navis cursu <N442, f. 10ra> prospero tuta possit portum desideratae urbis intrare, ita deo precem fundere[z], ut navigantes mereantur audiri. Audiri[a] autem a deo ita demum merebitur quis, si orationes[b] ipsae bonis moribus et bonis <BII13, f. 10rb> operibus adiuventur[c]. Sed ante omnia cum quiete et silentio epibatae, id est laici[d], et[e] in suis unusquisque resideant[f] locis, ne forte per inquietudinem et inconditos inutilesque[g] discursus, si passim vagari coeperint vel ab officio suo nautas impediant vel in alterum latus per inquietudinem

---

382 h ducantur *V630;* doceantur *korr. aus* docentur *A367;* vocentur *E97* | i Promumtoria *Bcan4;* Promunctoria *E97;* Promuncturia *P102;* Promunturia *korr. aus* Promuntoria *BII13* | j verba *I83* **383** k ii *E97* | l potestatibus *korr. aus* postetatibus *I83* **384** m saeculi sunt *korr. aus* saeculi *N442* **385** n *am Rande* Ubi duo maria coniunguntur *V630* | o bitalassa *korr. aus* bitlassa *P102* **386** p et] et de *V630* **388** q iis *E97* | r inrationabili *korr. aus* inrationabilis *V630* s rationem *Bcan4* **389** t *am Rande* latrones marini *V630* | u pyratis *korr. aus* pyrati *V630;* pirati *I83* **390** v rabidus *A367* | w vortex *A367; E97* **391** x *am Rande* Vorago maris *V630* | y naufragia *korr. aus* naufragie *Bcan4* **395** z fundere] fundere convenit *V630* **396** a Audiri *korr. aus* Audituri *Bcan4;* Audituri *P102* **397** b hortationes *I83* **398** c adiuvetur *P102* **399** d laici et] laici *korr. aus* laici et *V630* **400** e et *fehlt E97* | f resideat *N442; I83;* resideant *korr. aus* resideat *Bcan4* **401** g inutilesque *korr. aus inutiles qui*

---

382 docentur] dicantur CT_{10}; ID_7 **384** ac] et ID_6; ID_7 **387** repromissionum] de promissionum CT_{10}; ID_6; ID_7 **387–389** atque… discutiunt] *fehlt* CT_{10}; ID_6; ID_7 **395** intrare] intrare et CT_{10}; ID_6; ID_7 fundere] effundere ID_6 | navigantes] naufragantes ID_7 **396–523** Audiri… est] Item in sequentibus CT_{10}

eorum navis pressa demergatur[h]. <I83, f. 11vb> Naustologi[i] de mercedibus[j] commoneant et nihil omnino, quod ad diligentiam vel ad disciplinam pertinet[k], diaconi neglegant, presbyteri[l] velut nautae aptent singula ad instructionem navis diligenter <V630, f. 8va> et instruant, quae in suo tempore requirenda[m] sunt. Episcopus[n], tamquam proreta[o], vigilanter et sollicite gubernatoris verba custodiat Christi. Salvator dominus, gubernator ecclesiae suae, diligatur ab omnibus et ipsius solius praeceptis ac iussis credat et oboediat omnis ecclesia[p]. Deo[q] quoque indesinenter supplicetur a cunctis de prosperitate ventorum, ut navigantes omnem tribulationem <VD38, f. 10r> et omne[r] periculum superent, tamquam in mare profundum mundi istius et vitae humanae <A367, f. 11rb> pelagus[s] navigantes[t], in quo esuriendum sit et sitiendum, nuditatem quoque ferendam, morbos etiam corporis et[u] aegritudines tolerandas, insuper et hominum insidias[v] [w] ac dolos[x] <E97, f. 7va> saepe laborandum, quippe qui dispergendos se nonnumquam noverunt[y], <I83, f. 12ra> sed[z] aliquando etiam congregandos[a], vomitus quoque et sugillationes[b] ferendas, cum ex confusione[c] peccatorum et reiectione criminum, velut male congregati in visceribus fellis iactura facienda est, et abicienda <BII13, f. 10va> prorsus e[d] corde omnis intrinsecus, quae latet amaritudo peccati[e], si qua forte ex desideriis iniquis[f] velut ex cibis noxiis congregata

---

404 h dimergatur *N442; A367; I83; VD38; Bcan4* **405** i Nautologi *V630* | j *interlinear* vel mercibus *E97* **407** k pertinet *korr. aus* pertinent *VD38* | l *am Rande* Nota *A367* **410** m requiranda *I83* | n *am Rande* Nota *A367* | o prorecta *VD38;* prorete *P102; BII13* **414** p eccesia *V630* | q Deus *I83* **417** r omnem *N442* **419** s pelago *E97* | t laborantes, *interlinear* navigantes *BII13* **421** u et *fehlt A367* **422** v insidias *interlinear* vel is *V630* | w insidias ac dolos] insidiis ac dolis *E97* | x dolos *über der Zeile* vel is *V630* **424** y noverint *V630; E97* **425** z sed] sed et *I83; Bcan4; BII13* a congreggandos *korr. aus* congregigandos *I83* **426** b *am Rande* gla. trangulationes *V630* | c confusione *korr. aus* confusione fusione *N442* **429** d est *VD38;* et *P102* **430** e peccatis *P102* **431** f iniquis *korr. aus* inquis *V630*

est, quam utique, cum evomuerit[g] quis et abiecerit, ingentis[h] aegritudinis liberabitur morbo, si tamen post vomitum, quae ad sanitatem pertinent[i], sumat.

Bcan4: Ubi ad episcoporum se vertit sententiam XV

P102; BII13: Quod episcopus supra omnes[j] laboret

[H. 15] Verumtamen[k] scitote cuncti, quod supra omnes vos laboret episcopus, quia unusquisque[l] vestrum suum proprium fert laborem, ille vero et[m] suum et singulorum.

Bcan4: XVI

P102; BII13: XVI Allocutio ad clementem apostoli petri

[H. 16] Propter quod, o Clemens, tamquam[n] omnibus praeesse[o] te[p] noveris[q], singulos, prout potueris, iuva et singulos releva, qui et singulorum onus ac sollicitudinem portas. Unde et ego nunc hanc tibi iniungens[r] dispensationem[s], et[t] scio, quia accipio gratiam, magis quam praesto. <I83, f. 12rb> Sed esto confidens et fortiter <Bcan4, f. 24r> ferens certus, quia laboris tui meritum recipies, cum ad portum quietis incolumem hanc provexeris navem[u], ubi mercedes et praemia pro omnium salute suscipies[v], si hic pro omnium incolumitate <N442, f. 10rb> vigilaveris. Itaque si te multi e[w] fratribus propter rigorem iustitiae odio habuerint, ex hoc quidem non laederis, sed[x] ex huiuscemodi odiis amor tibi conciliabitur dei. Et ideo satage magis et refuge, ne

---

432 g evomerit *N442; VD38* **433** h ingentis *korr. aus* ingentes *V630* **434** i pertinent *korr. aus* pertinet *I83* **436** j omnes *korr. aus* omnes supra omnes *BII13* **437** k *am Rande* Nota *V630* **438** l unusquisque *korr. aus* uniusquisque *VD38* **439** m ad *N442;* et *korr. aus* ad *V630* **443** n tamquam] tamquam qui *V630; I83; Bcan4; E97;* tamquam qui in *BII13* **444** o preesse te *korr. aus* preesse *Bcan4* | p te *fehlt I83* | q nolueris *N442; P102; noveris korr. aus nolueris VD38; volueris A367* **447** r iniungens *korr. aus* iniunges *VD38; Bcan4* | s dispensationem et] dispensationem *korr. aus* dispensationem et *V630;* dispensationem Et *korr. aus* dispensationem *Bcan4* | t et *fehlt V630; I83; E97* **451** u navim *korr. aus* navem *V630;* navim *N442; A367* **452** v *interlinear* vel recipies *E97* **454** w ex *E97* **456** x sed ex *korr. aus* sed *E97*

---

444 te…noveris] volueris $3L_1$; DG_{11}

lauderis ab iniquis et ne a[y] pessime agentibus diligaris, sed potius propter iustitiae dispensationem et aequissimam regulam <BII13, f. 10vb> disciplinae a Christo collaudari merearis.

Bcan4: Ubi subditorum oboedientiam incitat XVII

P102; BII13: XVII Allocutio ad populum

[H. 17] Haec cum dixisset[z] et his similia quamplurima, rursum respiciens <V630, f. 8vb> ad populum dixit:

N442: Qualiter subiecti episcopis obtemperent

Sed[a] et vos, carissimi[b] fratres et conservi mei, huic, qui[c] praesidet vobis ad veritatem docendam, in omnibus oboedite scientes, quod, si quis hunc contristaverit, Christum, qui ei[d] credidit cathedram, non recipit[e], et[f] qui <I83, f. 12va> Christum non susceperit, nec deum patrem suscepisse iudicabitur[g]. Et ideo nec ipse suscipietur in regno caelorum. Propter quod satis[h] agite ad omnem collectam[i] <E97, f. 7vb> et congregationem semper convenire, ut non velut neglegentes et desides a iudice Christo condemnemini. Convenientes[j] <VD38, f. 10v> vero <A367, f. 11va> semper ad Clementem date omnes operam pro ipso sentire et summo studio favorem vestrum erga ipsum dependere scientes, quia propter singulos vos[k] ipsi[l] magis soli infestat inimicus et in ipso[m] maiora suscitat bella. Oportet ergo vos summo studio niti, ut omni erga illum vinculo amoris innexi plenissimo erga eum inhaereatis affectu[n]. Sed[o] vos quoque ipsi unanimes in[p] omni concordia perdurate, quo[q] facilius

aus Quod *P102* **458** y a] *fehlt V630* **464** z dixisset] dixisss set *P102* **467** a *am Rande* EXOR *A367* | b carissimi fratres] fratres karissimi *N442* **468** c qui *korr. aus* quippe *V630* **470** d ei] ei docendi *V630* **471** e recipit] recipit tamquam *V630;* recipiet *korr. aus* recipit *Bcan4;* recipiet *P102; BII13* | f et] et tamquam *I83; Bcan4; BII13* **472** g iudibitur *I83* **474** h satis agite] satagite *korr. aus* satis agite *Bcan4;* satagite *P102; BII13* | i collectam et *korr. aus* collectam *N442* **477** j *am Rande* z *V630* **480** k vestros *P102; BII13* | l ipsi magis] magis ipsi *A367* **481** m ipsum *I83; Bcan4* **484** n effectu *N442; VD38; A367; E97; P102* | o Sed] Sed et *V630* **485** p in omni *korr. aus* homini *Bcan4* | q Quo *korr.*

461 Christo] Domino AL_5 **467** carissimi…fratres] fratres karissimi AL_6; $3L_5$; PG_2 **471** recipit] recipiet AL_6; $3L_5$; PG_2

etiam illi oboedire omnes[r] pariter[s] consensu et unanimitate possitis. Propter[t] quod et vos salutem consequi et ille possit obtemperantibus sibi vobis promptius impositi honoris[u] pondus[v] evehere.

Bcan4: Quod non sit cum excommunicatis communicandum

Quaedam[w] etiam ex vobis ipsis intellegere debetis[x],

I83: Satis utile beati petri decretum

si[y] qua sunt, quae ipse <BII13, f. 11ra> propter <I83, f. 12vb> insidias hominum[z] malorum non potest evidentius et manifestius proloqui, verbi gratia, si inimicus[a] est alicui pro actibus suis, vos nolite exspectare, ut ipse vobis dicat: Cum illo nolite amici esse, sed prudenter[b] observare debetis et voluntati eius absque communicatione[c] obsecundare et avertere vos ab eo, cui[d] ipsum sentitis[e] aversum[f],

Bcan4: XVIII

P102; BII13: XVIII Praecipit ac monet non loquendum his quibus clemens non loquitur neque amicum esse debere quibus ipse non loquitur

[H. 18] sed nec loqui his[g], quibus ipse non loquitur, ut unusquisque, qui in culpa est, dum cupit omnium vestrum[h] amicitias ferre, festinet citius reconciliare[i] ei, qui omnibus praeest, et per hoc redeat ad salutem, cum oboedire coeperit monitis praesidentis. Si[j] vero

---

486 r omni *VD38; P102; BII13* | s pari *E97* **487** t Propter *fehlt I83; Bcan4* **489** u oneris *A367; E97* | v pondus evehere] pondera vehere *I83* **491** w *am Rande* z *V630* | x debeatis *V630* **493** y *am Rande* Nota *I83* **494** z hominum malorum] malorum hominum *A367* **496** a inimicus *korr. aus* inimcus *Bcan4* **498** b prudenter *korr. aus prodenter BII13* **499** c commonitione *I83; A367; Bcan4* ; communione *VD38; BII13* **500** d cum *V630* | e sentitis *korr. aus* sentis *VD38* | f adversum *korr. aus* aversum *V630;* adversum *Bcan4* **505** g iis *E97* **507** h vestrorum *VD38; P102; BII13* | i reconciliari *I83; A367; Bcan4; E97; P102; BII13;* reconsiliare *VD38* **509** j *am Rande* z *V630*

---

491 etiam] *fehlt* ID_8 **493** qua] que ID_8 | ipse] episcopus vester ID_8 **494** insidias…malorum] malorum hominum insidias ID_8 **495** si] si ipse AL_7; $3L_6$; PG_3 **496** vos] *fehlt* ID_8 **499** communicatione] contentione ID_8 **507** vestrum] vestrorum ID_8 | reconciliare…ei] ei reconciliari ID_8 | ei] *fehlt* ID_8 **509–510** vero…quis] quis vero ID_8

quis amicus fuerit his[k], quibus ipse[l] non[m] loquitur, unus est et ipse ex illis, qui exterminare dei[n] ecclesiam volunt[o], et cum corpore vobiscum esse videatur[p], mente et animo contra vos est[q], et est[r] [s] multo nequior[t] hostis hic quam illi, qui foris[u] sunt et evidenter inimici sunt. Hic enim per[v] amicitiarum speciem, quae inimica sunt, gerit et ecclesiam dispergit ac vastat[w].

Et[x] cum hoc[y] dixisset, in medio coram <V630, f. 9ra> omnibus manus[z] <I83, f. 13ra> mihi imposuit et in cathedra sua ingenti verecundia[a] <Bcan4, f. 24v> fatigatum sedere me compulit. Cumque <E97, f. 8ra> sedissem, haec ad me rursum <N442, f. 10va> locutus est:

Bcan4: XVIIII Supplicatio beati petri ad clementem *Bcan4 P102; BII13*: XVIIII Commonitiorium postulationis ut post obitum suum iacobo fratri domini descripta breviter omniaque quam poterit compendio conpraehensa[b] clementem destinare non pigeat

[H. 19] <BII13, f. 11rb> Deprecor[c] te[d], Clemens, coram omnibus, qui praesentes[e] sunt, ut postea quam, sicut naturale debitum est, vitae praesentis finem

---

510 k iis *E97* | l ipse *fehlt I83; BII13;* ipse] ipse amicus non est et locutus fuerit iis quibus ipse *E97* | m non loquitur] amicus non est et locutus fuerit cum his (iis *E97*) *V630; E97 ;* amicus non est et locutus fuerit his *I83; BII13;* amicus non est et locutus fuerit his quibus ipse non loquitur *korr. aus* amicus non est et locutus fuerit his quibus non loquitur *Bcan4* **511** n dei ecclesiam] ecclesiam dei *V630* **512** o voluit *N442; VD38; Bcan4; P102; BII13* **513** p videatur *korr. aus* videantur *V630* | q est et est *korr. aus* est *P102* | r est *korr. aus* est ne *I83* | s est multo] multo est *V630; E97* **514** t nequitior *I83* | u fori *VD38* **515** v pater *I83* **517** w *am Rande* usque huc *Bcan4* **518** x *am Rande* Nota *V630* | y haec *V630; E97* **519** z manus mihi *korr. aus* manus *P102* **520** a verecundia *korr. aus* verecunda *N442* **527** b conpraehensa] compraehensa ad *BII13* **529** c *am Rande* z *V630* | d te *fehlt VD38; P102* **530** e pręsentes *korr. aus* pręsente *I83*

---

510 ipse] ipse amicus non est et locutus fuerit his ID$_8$ **511–512** dei … volunt] volunt Dei ecclesiam ID$_8$ **513** videatur] videatur et ID$_8$ | animo] anima ID$_8$ **513–514** est^2 … multo] multo est ID$_8$ **514** illi] hi ID$_8$ **530** postea … quam] postquam CT$_{10}$ **531** sicut … est] *fehlt* CT$_{10}$

fecero, Iacobo fratri domini[f] descripta breviter vel quae ad initium fidei tuae exspectant[g], vel etiam quos ante fidem animos[h] gesseris, sed et[i] qualiter mihi ab initio usque ad finem comes itineris[j] et actuum fueris, quaeque per singulas civitates me disputante sollicitus[k] auditor exceperis, quique in praedicationibus <A367, f. 11vb> <VD38, f. 11r> meis vel verborum[l] fuerit ordo vel actuum[m], sed et qui me finis in hac urbe reppererit, sicut dixi[n], omnia, quam potes[o], breviter compraehensa ad ipsum te destinare non pigeat. Nec[p] verearis, ne forte multum de meo exitu contristandus[q] sit, cum me id pro[r] pietate sustinere non ambigat. Erit autem ei grande solatium, si didicerit, quod post me non imperitus[s] aliquis aut indoctus atque ignorans[t] divini verbi ministerium[u], ecclesiastici <I83, f. 13rb> ordinis disciplinam vel doctrinae[v] regulam nesciens susceperit cathedram[w] meam. Scit[x] enim, quia[y] [z], si indoctus[a] istius[b] officium[c] doctoris accipiat, sine dubio discipuli et auditores ignorantiae tenebris involuti in interitum demergentur.

Bcan4: Hęc narratio clementis est ad iacobum fratrem domini De instructione fidei

Unde[d] et ego, mi[e] domine Iacobe, cum haec ab eo praecepta susceperim, necesse habui implere, quod iusserat, indicans tibi et de ipsis simul et de illis

---

532 f domino *I83* **533** g spectant *VD38; E97; P102; BII13* **534** h animo *Bcan4* | i et qualiter] equaliter *P102* **535** j itineri *I83* **536** k sollicite *VD38; P102; BII13* **538** l verbum *V630* **539** m actuum *korr. aus* actum *Bcan4* **540** n dixi *korr. aus* dixit *I83* | o potest *P102* **541** p Nec *korr. aus* Ne *V630* **542** q contristandum *I83* **543** r pro pietate *korr. aus proprietate V630; VD38* **545** s imperitus] imperitus vir *I83; Bcan4* | t ignorans *korr. aus* ignorant *P102* **546** u ministerium] ministerium et *A367; Bcan4; E97; BII13* **547** v doctrinę regulam *korr. aus* regulam doctrinę *A367* **548** w cathedram] ea die dram *I83* | x Si *korr. aus* Sit *I83* | y quia *korr. aus* qua *N442* | z quia si] quasi *I83* **549** a indoctus] indoctus et inscius *V630* | b istius] et inscius *I83;* inscius *Bcan4* | c officium doctoris] doctoris officium *BII13* **554** d *am Rande* Nota *V630* | e num *P102*

532–540 descripta…reppererit] *fehlt* CT_{10} **540** sicut…breviter] que dixi quam breuiter potes CT_{10} **541** ad…ipsum] *fehlt* CT_{10} **542** multum…exitu] de meo exitu multum CT_{11} **544** autem] enim CT_{11} **545** atque] aut CT_{11} **546** ministerium] ministerium et CT_{11} **550** involuti] obvoluti CT_{11} **554–735** Unde…caelis] Et quibusdam interpositis dicit Clemens CT_{11}

breviter compraehendens, quae per singulas quasque <BII13, f. 11va> urbes digrediens aut in praedicationis sermone protulerit aut in gestorum virtute perfecerit, quamvis tibi de his plurima iam et plenius ante descripta ipso iubente transmiserim sub eo titulo, quem ipse[f] praecepit[g] affigi[h].

Bcan4: XX

P102; BII13: XX Expositio fidei trinitatis

[H. 20] Sed et[i] nunc[j] exponere iam, quae praecepit, domino opem ferente incipiam.

A367: AD POPULUM

I83: Initium predicationis beati clementis

Poenitemini[k], inquit[l], et veram agite poenitentiam. Omnes ergo homines, qui christiano censentur[m] vocabulo, patrem et filium et spiritum sanctum, unum deum et dominum veraciter credere et confiteri, <I83, f. 13va> eumque <E97, f. 8rb> toto corde[n] et tota mente et tota virtute diligere et proximos suos tamquam semetipsos docibilesque[o] usque ad perfectam[p] doctrinam ad haec[q] perficienda summopere oportet. Fides enim et dilectio totius bonitatis est fundamentum. Sine fide autem placere deo nemo poterit.

Bcan4: XXI

P102; BII13: XXI De symbolo et quid symbolum dicatur

[H. 21] Christo[r] itaque resurgente et ascendente in caelum misso sancto spiritu, collata apostolis scientia linguarum, <V630, f. 9rb>

---

562 f ipse *korr. aus* ipe *P102* | g praecipit *P102* | h affigi] affigi id est clementis itinerarium non prędicationis (prędicationis *korr. aus* dicationis *V630*) petri *V630;* id est clementis itinerarium predicationis petri *I83; Bcan4; E97; BII13* **565** i et *fehlt A367* | j nunc exponere iam] exponere iam nunc *A367* **569** k *am Rande* Nota *I83* | l igitur *I83* **570** m censentur *korr. aus* censetur *A367* **573** n corde et tota] corde tota *korr. aus* corde *E97* **575** o docibilesque] docibiles qui *V630* | p perfectam *korr. aus* perfectum *VD38* **576** q haec perficienda *korr. aus haec V630* **582** r *am Rande drei Punkte N442; am Rande Nota E97*

577–578 Fides…fundamentum] sec. c. 1. conc. Mogunt. a. 813. (Mansi 14, 65.) **578–579** Sine…poterit] Hebr. XI. 6. **582–652** Christo…est] Venant. Fortunati expos. symb. apost.

I83; Bcan4: De simbolo apostolorum

adhuc in uno positi symbolum[s], quod fidelis[t] nunc tenet ecclesia, unusquisque, quod sensit[u], dicendo condiderunt, ut discedentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes praedicarent. Summam[v] ergo totius fidei catholicae recensentes, in qua et integritas credulitatis ostenditur et unius dei omnipotentis, id est sanctae <VD38, f. 11v> trinitatis aequalitas declaratur[w] <Bcan4, f. 25r> et mysterium incarnationis filii dei, qui pro salute <A367, f. 12ra> humani generis a patre de caelo descendens de virgine <BII13, f. 11vb> nasci dignatus est, quoquo[x] <N442, f. 10vb> ordine vel quando pertulerit, quomodo sepultus surrexerit <I83, f. 13vb> et in carne ipsa caelos ascenderit ad dexteramque patris consederit et iudex venturus sit, ac qualiter remissionem peccatorum sacro baptismate renatis contulerit, et resurrectionem[y] humani generis in eadem carne[z] in vita[a] aeterna futura sit[b], docuerunt[c].

V630: De symbolo

I83: Quid sit symbolum

Symbolum[d] enim graece, latine collatio[e] dicitur, quia hoc praedicti sancti[f] apostoli inter se[g] per[h] spiritum sanctum salubriter, ut dictum est, condiderunt[i]. Dicitur et indicium, quod per hoc, qui recte crediderit, indicatur. Ergo cunctis credentibus, quae continentur in praefato symbolo, salus animarum et vita perpetua bonis actibus praeparatur. Ergo quod in primordio eiusdem symboli praeponitur[j]: Credo in deum patrem omnipotentem, praeclarum fidei[k] testimonium et fundamentum in prima fronte[l] monstratur, quia[m] salvus

---

586 s simbolum *korr. aus* simbolo *Bcan4* | t fidelis nunc] nunc fidelis *BII13* **587** u sensit *korr. aus* sentit *V630* **589** v Summam] Summa est *V630* **593** w declarat *VD38* **596** x quoque *N442; I83; VD38; Bcan4; E97; P102; BII13* **601** y resurrectio *E97* **602** z carne *korr. aus* carnem *VD38* | a vita aeterna futura] vitam aeternam futuram *V630* **603** b sic *V630* | c docuerit *I83; Bcan4; BII13* **606** d *am Rande* Nota *I83* | e consolatio *Bcan4* **607** f sancti apostoli] apostoli sancti *A367* | g se] se et *I83* | h et *Bcan4* **608** i condiderant *N442;* contulerunt *E97* **613** j ponitur *VD38; P102* **614** k fidei *korr. aus fide V630* **615** l fronte *korr. aus* fonte *VD38* | m qua *Bcan4*

esse poterit, qui recte crediderit. Credere enim oportet accedentem ad deum, quoniam corde creditur ad iustitiam et ore confessio fit[n] ad salutem. Unde ait propheta: Credidi, <I83, f. 14ra> propter quod locutus sum. Et illud: Iustus ex fide vivit. Et: Nisi credideritis, non <E97, f. 8va> intellegetis[o]. Ergo in rebus humanis[p] nullum opus incipitur, nisi labor omnis ad effectum[q] venire credatur, unde credendum est in deum, a quo tam praesens vita quam futura tribuatur[r].

Bcan4: XXII

P102; BII13: XXII[s] Quid sit deus

[H. 22] Deus autem appellatio est substantiae <BII13, f. 12ra> sempiternae sive timoris divini, igitur deus sine principio, sine fine, simplex, incorporeus et incompraehensibilis[t]. Patrem autem, cum audis, agnosce, quod habeat filium veraciter genitum, sicut possessor dicitur, qui aliquid possidet, et dominus, qui habet, cui dominetur. Deus ergo[u] pater secreti sacramenti vocabulum est, cuius[v] vero[w] filius verbum[x] et speculum et character[y] et imago[z] vivens patris viventis, in omnibus[a] coaequalis[b]. Nec quaeratur, quomodo genuit filium, quod et angeli nesciunt, prophetis incognitum est. Unde[c] illud dictum est: Generationem <V630, f. 9va> eius quis enarrabit[d]? Quam secretam originem <VD38, f. 12r> cum proprio filio <I83, f. 14rb> novit ipse solus, qui genuit.

I83: Deum a nobis non discutiendum sed credendum

Nec[e] a[f] nobis deus discutiendus est, sed credendus, qui in nobis ipsis <A367, f. 12rb> nescimus, quod

---

618 n sit *Bcan4* **621** o intelligetis *korr. aus* intelligitis *N442* **622** p hamanis *I83* **623** q effectum *korr. aus* affectum *V630* **625** r tribuitur *E97* **627** s XXII *fehlt P102* **631** t incomprehensibis *E97* **634** u greco *N442; I83;* grecum *VD38; Bcan4; P102; BII13* **635** v Huius *E97* | w vere *V630; I83; VD38; Bcan4; E97; P102; BII13* | x verbum] verbum est *A367; E97* **636** y caractes *VD38* | z inmago *P102* **637** a omnibus] patri similis eiusdem naturę et in divinitate genitus genitori per omnia *E97* | b quoequalis *VD38;* quoequalis *korr. aus* quoequlis *P102* **639** c Unde] Unde et *A367* **640** d enarravit *N442; I83* **644** e *am Rande* Nota *I83* | f a nobis] ab his *A367*

sapimus, quomodo sapientia[g], ingenium aut intellectus consilium aut mens nostra generat verbum. Sed sufficit nosse, quia lux genuit splendorem, sicut ait propheta: In splendoribus sanctorum ex[h] utero ante luciferum genui te. Et illud: Hic deus noster et non reputabitur alter ad eum. Et post: In terra visus est et inter[i] homines conversatus est.

Bcan4: De dilectione dei ac proximi

Diligere[j] ergo deum unumquemque ex toto corde[k] et ex tota anima, ut praefixum est, et ex tota fortitudine oportet et proximum tamquam semetipsum[l], respondente domino cuidam scribarum ac dicente: Primum omnium mandatum est: Audi, Israel, dominus deus tuus deus[m] unus est, et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo et ex tota <BII13, f. 12rb> anima tua[n] et[o] ex tota mente tua et ex tota virtute tua, hoc est primum mandatum. Secundum autem simile est illi: Diliges proximum tuum tamquam temetipsum. <I83, f. 14va> Maius horum <N442, f. 11ra> aliud mandatum non est. <Bcan4, f. 25v> Quod maius est omnibus[p] holocaustomatibus et sacrificiis, unde et in veteri testamento scriptum habetur[q]: Quod tibi fieri[r] non vis, alteri <E97, f. 8vb> ne[s] feceris.

Bcan4: XXIII

P102; BII13: XXIII De duobus mandatis ex quibus per unum malicia compescitur[t] et per alterum benignitas propagatur

[H. 23] Et dominus ait: Omnia quaecumque vultis, ut

---

646 g sapientia ingenium] sapientiam genuit *I83* **649** h ex utero *fehlt N442* **652** i inter homines] cum hominibus *A367* **654** j Diligere *korr. aus* Dilige *V630* | k corde] corde et ex tota mente *A367;* corde *korr. aus* cordei *BII13* **656** l temetipsum *I83; Bcan4* **659** m deus *fehlt N442; I83; VD38; Bcan4; E97; P102; BII13* **661** n tua et ex tota mente tua *korr. aus* tua *Bcan4* | o et ex tota mente tua *fehlt I83* **666** p omnibus *korr. aus* omnibus in *N442* **668** q habetur *fehlt I83* | r fieri non vis] non vis fieri *Bcan4* **669** s ne feceris] non facias *N442* **672** t compescitur *korr. aus* compescuitur *BII13*

654–656 Diligere…semetipsum] Marc. XII. 83. **658–665** Audi…est] Marc. XII. 29—31. **666–667** Quod…sacrificiis] Marc. XII. 33. **668–669** Quod…feceris] Tob. IV. 16. **673–674** Omnia…similiter] Matth. VII. 12.

faciant[u] [v] vobis homines, et vos facite illis[w] similiter. Quibus utrisque mandatis, per unum malicia compescitur et per aliud benignitas propagatur, ut, ne malum quis inferat, sed bonum impendat. Primum, ut caveat laedere[x], secundum, praestare. Si enim fratrem, quem vides, non diligis, deum, quem non vides, quomodo potes[y] diligere? Sic[z] ergo docet[a] nos exercere curam nostram, ut non amittamus[b] curam vestram et sic diligere nos[c], ne[d] [e] neglegatur dilectio proximi,

Bcan4: XXIIII

P102; BII13: XXIIII[f] Quod dei dilectio morti comparetur

[H. 24] quia dei dilectio morti[g] comparatur, dicente sapientia: Valida est dilectio ut mors. Idcirco, quia, sicut mors violenter separat animam a corpore, ita dilectio dei violenter separat hominem a mundano et carnali amore. Qui enim, dominus inquit, <I83, f. 14vb> diligit me, mandata mea servabit. Nam, qui dei praecepta contemnit, deum non diligit, unde scriptum est: Nolite vos putare, ut[h] maneatis in dilectione mea, <VD38, f. 12v> si non servaveritis praecepta mea. Neque[i] <BII13, f. 12va> enim regem diligimus, si odio leges eius habemus. Neque[j] [k] ex toto corde poterit ille deum diligere, qui noscitur in proximi

---

674 u faciant vobis] vobis faciant *N442; I83; VD38; P102; BII13* | v faciant vobis homines] vobis homines faciant *Bcan4* | w illis *korr. aus* illi *I83* **678** x cedere *V630;* iedere *VD38* **680** y potest *VD38* | z Sic *korr. aus* Si *Bcan4;* Si *P102* | a decet *E97* **681** b dimittamus *V630; E97 ;* admittamus *I83* **682** c nos ne *korr. aus* nos *N442; P102* | d ne *fehlt N442; VD38* | e ne] ut non *A367; Bcan4* **685** f XXIIII *korr. aus XXVIIII BII13* **686** g morti *korr. aus morte N442; morti korr. aus mortem V630; morte VD38* **693** h quod *VD38* **695** i *am Rande* Nota *I83* **696** j *am Rande* Nota *I83* | k Neque] Neque enim *V630; E97; N442*

675–676 Quibus…propagatur] Greg. M. moral. X. 6. no. 8 (1, 340). **676–678** ut…praestare] Isid. sent. III. 28. no. 1. **678–680** Si…diligere] I Ioh. IV. 20. **680–683** Sic…proximi] Greg. M. homil. in evang. I. 17. no. 18 (1, 1505). **686–690** quia…amore] Isid. sent. II. 3. no. 4. **690–691** Qui…servabit] Ioh. XIV. 21. **691–692** Nam…diligit] Isid. sent. II. 3. no. 5. **693–694** Nolite…mea] Ioh. XV. 9. 10. **695–696** Neque…habemus] Isid. sent. II. 3. no. 5. **696–698** Neque…dilectionem[1]] Isid. sent. II. 3. no. 7.

corruere dilectionem[l], quia[m] per dilectionem <V630, f. 9vb> proximi pervenitur ad <A367, f. 12va> caritatem Christi, quoniam, ut praelibatum est[n], his duobus praeceptis tota lex pendet et prophetae.

Bcan4: XXV De scientia et locatione doctorum

P102; BII13: XXV De docibilibus quos oportet ut et ipsi docti sint

[H. 25] Docibiles ergo, qui perfecte docti[o] non sunt[p], ad haec peragenda oportet omnes esse, ut[q] et ipsi docti sint, et alios prudenter instruere et perfecte possint docere, iuxta Danielem prophetam, qui ait: Populus autem sciens deum suum obtinebit et faciet, et docti[r] in populo docebunt plurimos. Omnes enim[s] docibiles, ut iam[t] dictum est, qui docti non[u] sunt, esse oportet.

Bcan4: XXVI

P102; BII13: XXVI De sacerdotibus quod[v] doctiores ceteris populis esse oportet

[H. 26] Sed[w] sacerdotes doctiores ceteris populis necesse fore docebat, quia si caecus <I83, f. 15ra> caeco ducatum praebet, ambo in foveam cadunt, sacerdotes vero sal terrae et mundi lumen[x] docens praeceptis[y] in splendore operum patrem glorificare deum, de quibus et[z] dominus ait: Beati estis, cum

---

698 l dilectione *VD38; E97; P102* | m *am Rande* Nota *I83* **700** n est] est in *korr. aus* est *N442; Bcan4; est in E97* **705** o docti non sunt] non sunt docti *Bcan4* | p sunt ad hęc peragenda oportet omnes esse et ut ipsi docti sint *korr. aus* sunt *V630* **706** q ut et] et ut *V630; N442* **710** r doct *A367* | s enim *fehlt V630* **711** t etiam *V630; E97; P102; BII13;* etiam *korr. aus* iam *Bcan4* | u non *fehlt V630* **714** v quos *BII13* **716** w Sed] Sed et *VD38; P102; BII13* **719** x lumen] lumen esse *E97* **720** y praecepit *VD38; A367; E97; P102; BII13* **721** z et *fehlt V630; N442; E97*

698–700 quia…Christi] Isid. de different. II. 37. no. 143. **700–701** his…prophetae] Matth. XXII. 40. **705–708** Docibiles…docere] sec. Ambros. de dignit. sacerd. c. 4. (2 append., 361). **709–710** Populus…plurimos] Dan. XI. 32. 33. **716–721** Sed…deum] Matth. V. 13.14.16. XV. 14. **721–735** Beati…caelis] Matth. V. 11—16.

---

719 vero] vero dicebat B. Petrus DG_{12} | terrae] terrae dicebat beatus Petrus AL_4 **720** praeceptis] praecepit AL_4; eos DG_{12} | patrem…glorificare] glorificare patrem DG_{12} **721** et] *fehlt* AL_4; DG_{12}

maledixerint vobis[a] et persecuti vos fuerint, et dixerint omne[b] malum adversum vos, mentientes propter me. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa[c] <E97, f. 9ra> est in caelis. Sic enim persecuti sunt prophetas, qui fuerunt ante vos. Vos estis sal terrae. Quod si sal evanuerit[d], in quo salietur? Ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur <BII13, f. 12vb> foras et conculcetur ab hominibus[e]. Non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed supra[f] candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram <N442, f. 11rb> hominibus, ut videant bona[g] vestra opera et glorificent patrem vestrum[h], qui est[i] in caelis.

Bcan4: XXVII

P102; BII13: XXVII De episcopis missis a clemente per singulas civitates et gentes quos[j] apostolus petrus non miserat monet et[k] iacobum hoc agere per suas dioceses

[H. 27] Episcopos[l] [m] autem per singulas civitates, quibus ille non miserat, perdoctos <I83, f. 15rb> et

I83: Episcopos simplices esse et prudentes

prudentes[n] ut serpentes simplicesque <Bcan4, f. 26r> sicut columbas iuxta domini praeceptionem nobis mittere praecepit. Quod etiam facere inchoavimus et domino opem ferente facturi sumus.

I83: Quo tempus fuerunt episcopi constituti

---

722 a vobis *korr. aus* vosbis *V630;* vobis] vobis homines *Bcan4; E97* **723** b omne *korr. aus* omnem *I83;* omnem *P102* **724** c copiosa *korr. aus* copoosa *V630* **727** d evanuerit *korr. aus* evanerit *E97* **729** e omnibus *V630* **731** f supra *korr. aus* sepra *I83;* super *A367; N442; E97* **734** g bona vestra opera] opera vestra bona *A367* **735** h vestrum *fehlt VD38* | i est incaelis] in cęlis est *E97* **738** j quos] ad quas *BII13* | k et *fehlt P102* **740** l *am Rande* Nota *V630* | m Episcopos *korr. aus Episcopus V630* **743** n *am Rande* Nota *I83*

740–745 Episcopos…praecepit] sec. Cap. Vern. a. 755. c. 1.

---

722 vobis] vobis homines et reliqua AL_4; vobis homines et reliqua. Et iterum: Vos estis sal terrae DG_{12} **722–726** et[1]…vos] Et item AL_4 **726** terrae] terrae et cetera AL_4 **740** autem] *fehlt* AL_8 **741** ille] beatus Petrus AL_8 | miserat] misit AL_8 **741–744** perdoctos…columbas] *fehlt* AL_8 **743** ut…serpentes] *fehlt* CT_{11}

Vos[o] autem per vestras dioceses episcopos[p] sacrate[q] et mittite, quia nos ad alias[r] partes, quod idem iussit, agere curavimus[s]. Aliquos vero ad Gallias <VD38, f. 13ra> Hispaniasque[t] mittimus, et quosdam ad Germaniam et Italiam atque ad reliquas[u] gentes dirigere cupimus. Ubi autem ferociores et rebelliores gentes fore cognoverimus, illuc dirigere sapientiores et[v] austeriores[w] [x] necesse habemus, qui[y] cotidie non cessent divina seminare semina et multos Christo lucrare[z] et ad rectam fidem et viam veritatis perducere, ut[a] plures manipulos domino valeant praesentare.

N442: De primatu episcoporum

I83: Quibus in locis primates vel patriarchas seu metropolitanos lex poni iubet

Bcan4: XXVIII

P102; BII13: XXVIII De patriarchis et primatibus

[H. 28] In[b] illis vero[c] civitatibus, in quibus olim <BII13, f. 13ra> apud ethnicos primi <A367, f. 12vb> flamines[d] eorum[e] atque primi legis[f] doctores erant[g], episcoporum primates poni vel patriarchas, qui reliquorum <V630, f. 10ra> episcoporum iudicia <I83, f. 15va> et maiora, quotiens[h] necesse foret, negotia in

---

748 o *am Rande* Nota *I83* | p episcopos *korr. aus* episcopus *V630* | q sacrate et mittite *korr. aus sacrate BII13* **749** r alios *A367* **750** s curabimus *V630; I83; Bcan4; E97* **751** t hispaniasque *korr. aus* spaniasque *N442;* spaniasque *VD38; A367;* inspaniasque *Bcan4* **752** u reliquas *korr. aus reliquos V630* **755** v et austeriores *fehlt I83; Bcan4* | w *am Rande* duriores *V630* | x astutiores *A367* | y quod *I83; Bcan4* **757** z lucrari *I83; A367; Bcan4; E97* **758** a et *VD38; P102; BII13* **765** b *am Rande* z *V630; am Rande* Nota *A367; am Rande* Nota *I83* | c autem *Bcan4; BII13* **767** d *am Rande* sacerdotes *V630* | e eorum atque *korr. aus* eorum *A367* | f legis *korr. aus* leges *Bcan4* **768** g erant *korr. aus* erat *P102* **770** h quoties *V630; Bcan4;* quotiens *korr. aus quoties E97*

750–752 Aliquos…gentes] sec. Innoc. I. ep. ad Decent. Eugub. pr. (H. no. 6). **756–759** divina…praesentare] sec. Greg. M. hom. in evang. I.17. no. 16 (1,1504). Cf. Anacl. 35, Soth, 1, Fel. I. pp. 7, Lib. 2, Dam. de corep.

---

750 curavimus] curabimus AL_8 **753–759** Ubi…praesentare] Et infra AL_8 **768** episcoporum] episcopos $3L_7$ | patriarchas] patriarchas precepit AL_8; patriarchas oportet PG_4 **770** quotiens…foret] *fehlt* AL_8 | in] *fehlt* PG_4

fide agitarent, et secundum domini voluntatem[i], sicut sancti constituerunt apostoli, ita ut, ne quis iniuste periclitaretur, definirent.

Bcan4: XXVIIII

P102; BII13: XXVIIII De archiepiscopis atque episcopis

[H. 29] In[j] illis autem civitatibus, in quibus[k] dudum apud praedictos erant ethnicos[l] eorum archiflamines, quos tamen minores tenebant quam memoratos primates, archiepiscopos[m] institui praecepit, qui non tamen primatum[n], sed archiepiscoporum fruerentur[o] nomine.

I83: Episcopos binos vel ternos constitui

Episcoporum[p] quoque iudicia, ut superius memoratum est, et[q] maiora ecclesiarum <VD38, f. 13rb> negotia, si ipsi reclamaverint[r], aut aliquem timorem aut[s] istos vel[t] alios suspectos habuerint, ad iam dictos primates vel patriarchas, <E97, f. 9rb> ne[u] aliquis nocenter periret, transferre perdocuit[v].

In[w] singulis vero reliquis civitatibus singulos[x] et[y] non binos vel ternos aut plures episcopos constitui praecepit, qui non primatum[z] aut archiepiscoporum aut metropolitanorum nomine, <I83, f. 15vb> quia matres

---

771 i voluntate *P102* **776** j *am Rande* z *V630* | k quibus *korr. aus* quibus in *Bcan4* **777** l ethnicos eorum *fehlt V630; E97* **779** m archiepiscopos *korr. aus* archiepiscopus *V630* **780** n primatuum *Bcan4* | o fruerentur *korr. aus* fuerentur *V630* **783** p *am Rande* z *V630; am Rande* Nota *I83* **784** q et *fehlt A367* **785** r reclamaverint *korr. aus* reclamaverunt *I83* | s aut *korr. aus* aut in *V630;* aut] aut in *E97* **786** t aut *A367* **787** u nec *Bcan4* **788** v docuit *I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **789** w *am Rande* z *V630* | x singulos et non *korr. aus* singulos *Bcan4* | y et non *fehlt I83* **791** z primatuum *I83; Bcan4*

776–781 In…nomine] sec. c. 6. conc. Afric. (D.) et c. 12. conc. Chalc. (D.). Cf. Anacl. 26. 28, Iul. 12, Fel. II. pp. 12. xiii. (Annic.3, Steph. 9). **785–788** si…perdocuit] sec. c. 9. 17. conc. Chal. (D.).

771–773 et…definirent] *fehlt* AL_8 **771** domini] Dei CT_{12} **776** civitatibus] *fehlt* AL_8 **777** erant…ethnicos] ethnicos erant AL_8; $3L_7$ archiflamines] archiepiscopiflamines $3L_7$ **780–781** fruerentur…nomine] nomine fruerentur CT_{12} **783–788** Episcoporum…perdocuit] Et paulo post AL_8 **784** ecclesiarum] aecclesiae $3L_7$ **786** vel] aut CT_{13} **788** perdocuit] docuit $3L_7$ **790** aut] vel CT_{13} **791** praecepit] iussit CT_{13} **791–793** non…sed] *fehlt* AL_8

civitatum non tenent, sed episcoporum tantum vocabulo[a] potirentur, quoniam nec inter ipsos apostolos par institutio[b] fuit, sed[c] unus omnibus praefuit. Hoc[d] tamen praevidendum[e] instituit, ne[f] in villis aut castellis vel modicis civitatibus instituerentur[g] episcopi, ne vile eorum nomen fieret.

Bcan4: XXX

P102; BII13: XXX Quod episcopi vicem apostolorum et presbyteri reliquorum discipulorum teneant vicem

[H. 30] Episcopos[h] ergo vicem apostolorum gerere dominum docuisse dicebat, et reliquorum discipulorum vicem tenere presbyteros[i] debere insinuabat. Et si quis aliquem ex his scandalizaret[j], gravissimam sibi poenam inferre[k] debere[l] praedicabat.

I83: ut episcopus episcopum diligat

Cunctos[m] se invicem diligere et adiuvare debere et neminem ab adiutorio fratris se subtrahere[n] instruebat.

Bcan4: XXXI Quod criminibus inlecti sunt ad accusationem non admittantur

P102; BII13: XXXI Homicidas et cunctos criminalibus nexibus alligatos omnesque[o] infames et quos legis saeculi damnant sed et laicos non posse admitti ad accusationem sanctorum et maiorum

[H. 31] Homicidas[p] vero et adulteros ac[q] [r] cunctos

---

794 a vocabolo *P102* **795** b instatutio *Bcan4* | c sed unus omnibus praefuit *korr. aus* sed *BII13* **796** d *am Rande* z *V630* | e providendum *N442* | f ne *korr. aus* nec *N442* **798** g instituerentur episcopi *korr. aus* instituerentur *BII13* **802** h *am Rande* z *V630; am Rande* Nota *A367* **804** i presbyteros debere] debere presbyteros *A367* **805** j scandalizaret *korr. aus* scandalizare *A367* **806** k inferri *A367* l debere *fehlt E97* **808** m *am Rande* Nota *I83* **809** n substrahere *I83* **813** o omnes *P102* **815** p *am Rande* z *V630* | q ac *korr. aus* a *V630; A367* | r ac cunctos] a cunctis *korr. aus* a cunctos *VD38*

794–796 quoniam…praefuit] sec. Leon. M. ep. 14. c. 11. in f. (1,691). Cf. Anacl. 33, Melch. 3, Iul. 9, Vigil. 7. **796–798** ne…fieret] Zachar. pp. ep. ad Bonif. (int. ep. S. Bonif. no. 52. p. 112). Cf. Anacl. 28, Dam. de corep. **804–806** Et…praedicabat] sec. Matth. XVIII. 6. **815–822** Homicidas…docebat] Ben. II. 397. text. et tit. (cf. III. 369. c. 10 [bis] Angilr. l. Visig. II. 4. 1.). Cf. Eutic. 8, Euseb. 18, Fel. II. pp. 12. xvi.

---

793 tenent] habent CT_{13} **802** ergo] *fehlt* PG_5 | vicem…gerere] vice ... regere IP_3; ID_9 **806** inferre] inferri DB_2; ID_9; IP_3 **809** subtrahere] abstrahere ID_9 **815** Homicidas] | Homicidas…vero] Beatus Petrus homicidas DG_{13} | vero] *fehlt* AL_1; ID_{10}; PG_1; $3L_1$; DG_{13}

criminalibus nexibus alligatos, et qui[s] eis <VD38, f. 13va> coaequales[t] non erant, ab eorum vexatione[u] et[v] accusatione docente domino prohibebat, <N442, f. 11va>

BII13: ab equalibus inter se crimen inferendum

et non nisi ab[w] coaequalibus[x] aliquid sibi[y] inferre[z] debere[a] docebat, quia <I83, f. 16ra> discipulum super magistrum esse aut ullam ei[b] iniuriam inferre nullatenus debere[c] oportet. Infames namque omnes et quos primates[d] leges[e] [f] saeculi non suscipiunt, sed et laicos ab eorum accusatione et vexatione semper repellere[g] debere rogabat, et cunctos[h] <A367, f. 13ra> sibi subditos esse praecipiebat.

Bcan4: XXXII

P102; BII13: XXXII De vita sacerdotum

[H. 32] Cunctorum sacerdotum vitam superiorem sanctioremque ac[i] discretam a saecularibus et laicis hominibus esse et spiritales[j] atque sacerdotes super carnales ac laicos semper constituere[k] et fore debere docebat[l], quoniam pro minimo nobis esse debet, ut a[m] talibus arguamur <BII13, f. 13va> et iudicemur vel <Bcan4, f. 26v> ab humano die.

I83: Ne maiores a minoribus iudicentur

Bcan4: XXXIII Ne maiores a minoribus iudicentur

---

816 s qui *korr. aus* quos *BII13* **817** t quoaequales *I83; Bcan4* u vexatione et *korr. aus* vexatione *Bcan4* | v et *fehlt I83* **821** w a *A367; N442; VD38; E97; P102; BII13* | x quoequalibus *VD38* | y sanctis *VD38; P102; BII13* | z inferri *A367; E97* **822** a debere docebat] docebat debere *A367* **823** b ei *fehlt VD38; P102* **824** c *interlinear* vel oportere firmabat *A367* **825** d primates] primates et *VD38; P102; BII13* | e *interlinear* vel gis *V630* | f legis *Bcan4* **827** g repelli *E97* | h cunctis *P102* **832** i ad *P102* **833** j spiritalibus *I83; Bcan4* **834** k constitui *E97* **835** l dicebat *E97* | m a *fehlt I83*

822–823 quia…esse] Matth. X. 24. **824–825** Infames…suscipiunt] c. 96. conc. Afric. aut Ben. III. 99, 437. **825–827** sed…rogabat] sec. vit. Silvestr. c. 6. in libr. pontif. Cf. Marcelli 11, Euseb. 3. **835–837** quoniam…die] I Cor. IV. 3.

---

816 alligatos] obligatos AL$_1$; DG$_{13}$ | eis] episcopis ID$_{10}$ **817** eorum] episcoporum AL$_1$; PG$_1$; 3L$_1$; DG$_{13}$ **821** ab] cum ID$_{10}$ | inferre] inferri ID$_{10}$ **822–824** quia…oportet] *fehlt* DG$_{13}$ **822** discipulum] discipulus PG$_1$ **824** debere] *fehlt* ID$_{10}$ | namque] etiam DG$_{13}$ **825** primates] primates et AL$_1$; 3L$_1$; DG$_{13}$

P102; BII13: XXXIII Maiores a minoribus nec accusandos nec iudicandos et omnes legum divinarum libenter violatores sancta communione privandos

[H. 33] Maiores[n] vero a minoribus nec accusari nec iudicari ullatenus posse <V630, f. 10rb> dicebat, quoniam non[o] solum hoc divinas, sed et[p] leges saeculi inhibere docebat.

Bcan4: Qui sacrę legis et sanctarum ęcclesia sunt perturbatores a communione sunt pellendi

Omnes ergo legum divinarum libenter violatores et sacrarum[q] institutionum[r] voluntarie perturbatores ecclesiastica indignos regula <E97, f. 9va> et sancta communione[s] <VD38, f. 13vb> iudicabat. Operatores[t] vero[u] earundem eisque oboedientes utrarumque[v] ac ceterarum[w] bonarum dignos[x] esse dicebat[y], unde et prophetas in testimonium sumebat: Audite, caeli, et auribus percipe, terra, quoniam dominus locutus est: Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me, cognovit bos possessorem suum et asinus <I83, f. 16rb> praesepae domini sui, Israel[z] non[a] cognovit me, populus meus non intellexit. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Dereliquerunt dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Super quo percutiam vos ultra addentes praevaricationem? Omne caput languidum et omne[b] cor merens[c], a planta pedis

---

843 n *am Rande* z *V630* **845** o non solum hoc] hoc non solum *E97* | p et *fehlt P102* **850** q sacrarum *korr. aus* sacrum *V630* | r institutionum *korr. aus* institutionem *Bcan4* **852** s communone *E97* | t *am Rande* Ponentes amarum in dulce et dulce in amarum *Bcan4* **853** u vero *fehlt I83* | v utrarumque *korr. aus* utramque *Bcan4* **854** w ceterarum bonarum] cęterorum bonorum *E97* | x dignos *korr. aus* indignos *E97; BII13* | y dicebat] dicebat Ponentes amarum in dulce et dulce in amarum *VD38; P102; BII13* **859** z Israel] israel autem *E97* | a non cognovit me] me non cognovit *E97* **865** b omnem *P102* | c merens *korr. aus*

843–844 Maiores…dicebat] Ben. I. 397. II. 381. Cf. infr. c. XLII, Sixt. II. pp. 8, Marcellini 3, Iul. 5, 19. (c. 18. Angilr.). **849–852** Omnes…iudicabat] cf. rescriptum Dam. ad Aurel. **855–871** Audite…derelinquetur] Ies. I. 2-8.

---

843 nec[2]] vel PG_1; $3L_1$; DG_{13} **844** ullatenus] nullatenus PG_1 **845** quoniam] quoniam hoc $3L_1$ **845–854** quoniam…dicebat] *fehlt* AL_1

usque ad verticem non est in eo sa nitas, vulnus et livor et plaga tumens, non est circumligata nec curata medicamine neque fota oleo. Terra vestra deserta, civitates vestrae succensae[d] igni[e], regionem vestram <BII13, f. 13vb> coram vobis alieni devorant et desolabitur sicut in vastitate hostili et derelinquetur. Vae, inquit, <VD38, f. 14ra> qui dicitis bonum malum et malum bonum[f], ponentes tenebras lucem et lucem tenebras, ponentes[g] amarum[h] in dulce et dulce in amarum. Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, et nobiles eius interierunt fame et multitudo eius siti exaruit[i]. Propterea[j] dilatavit infernus animam suam[k] et aperuit[l] os suum absque ullo termino et descendunt[m] fortes eius et populus eius et sublimes[n] gloriosique eius ad eum. Et incurvabitur homo et humiliabitur vir et oculi[o] sublimium[p] deprimentur[q]. Exaltabitur[r] dominus in iudicio et deus sanctus sanctificabitur in iustitia.

I83: Carnales nullo modo obstare spiritalibus

Bcan4: XXXIIII Quod carnales et superbi omnino a spiritalibus resistendi sunt

P102; BII13: XXXIIII Carnales spiritalibus non posse resistere et de his qui cervices suas contra magistros et seniores suos erigebant

[H. 34] <A367, f. 13rb> <I83, f. 16va> Carnales[s] spiritalibus resistere prohibebat, et de his[t], qui cervices suas contra magistros et seniores suos erigebant in

---

869 d succensae igni] igne succensę *V630;* igni succensę *E97* | e igni *fehlt V630;* ignis *P102* **873** f bonum ponentes tenebras lucem et lucem tenebras *korr. aus* bonum *E97* **874** g ponentes amarum in dulce et dulce in amarum *fehlt I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* | h amarum in *korr. aus* amarum *V630* **877** i exaruit *korr. aus* aruit *I83* **878** j Propter *VD38* | k suam *fehlt I83* | l aperuit *korr. aus* operuit *V630* **879** m descendent *E97* **880** n sullimes *E97* **882** o oculi *korr. aus* oculis *V630; VD38* | p sublimium *korr. aus* sublimum *Bcan4;* sullimium *korr. aus* sullimum *E97* | q deprimentur] deprimentur et *I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* | r Exaltabitur] Exaltabitur autem *E97* **890** s *am Rande* z *V630; am Rande* Nota *I83* **891** t iis *E97*

872–875 Vae…amarum] Ies. V.20. **875–883** Propterea…iustitia] Ies. V. 13—16. **891–892** qui…erigebant] c. 42. conc. III. Carth. Cf. Bonif. II. exempl. prec.

exemplum <N442, f. 11vb> dicebat[u]: Detracta[v] est ad inferos superbia tua, cecidit cadaver tuum, subter te sternetur[w] tinea et operimentum[x] tuum vermes. Quomodo[y] cecidisti de caelo, Lucifer, qui mane oriebaris, corruisti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo: In caelum conscendam super astra dei[z] exaltabo solium meum, sedebo in monte[a] testamenti, <E97, f. 9vb> in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem <VD38, f. 14rb> nubium, similis ero <V630, f. 10va> altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris, <BII13, f. 14ra> in profundum laci. Qui te viderint[b], ad te inclinabuntur teque prospicient: Numquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum et urbes eius destruxit, vinctis[c] eius non aperuit carcerem?

Bcan4; P102; BII13: XXXV De ebrietate

[H. 35] Ebrietatem[d] oppido prohibebat et ebriosos corpore et animo[e] mortuos esse praedicabat, de quibus et[f] in exemplum aiebat[g]: Vae, qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam <Bcan4, f. 27r> et potandum usque ad vesperam[h], ut vino aestuetis. Cythara et lyra et tympanum et tibia[i] et vinum in conviviis[j] vestris, et opus domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis. Et iterum: Vae, qui potentes estis ad bibendum vinum et viri fortes ad miscendam ebrietatem, qui iustificatis <I83, f. 16vb> impium pro muneribus et iustitiam iusti aufertis[k] ab eo. Propter

---

893 u deducebat *A367* | v *am Rande* Nota contra *A367* **895** w strernetur *P102* | x operimentum *korr. aus* operimen *P102* **896** y Quomodo *korr. aus Qomodo P102* **899** z dei] celi et *korr. aus* dei et *V630;* dei et *N442* **900** a montem *I83* **904** b viderunt *P102; BII13* **907** c vintis *korr. aus* vinc *Bcan4* **910** d *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* **911** e animos *Bcan4* **912** f et *fehlt VD38* | g agebat *N442; VD38; P102* **914** h vesperum *A367* **915** i tubia *P102* | j conviviis *korr. aus* convivis *E97* **920** k auferetis *N442*

893–908 Detracta…carcerem] Ies. XIV. 11-17. **912–917** Vae…consideratis] Ies. V. 11. 12. **917–930** Et…extenta] Ies. V. 22-25.

---

910 prohibebat] prohibebat propheta DB_3; PG_6 **912** et…in] per DB_3; DI_{11}; PG_6

hoc sicut devorat[l] stipulam lingua[m] ignis et calor flammae exurit, sic radix eorum[n] quasi favilla erit et germen eorum ut pulvis ascendet. Abiecerunt enim legem domini exercituum, et eloquium sancti Israel blasphemaverunt[o]. Ideo iratus est furor <VD38, f. 14va> domini in populo[p] suo, et extendit manum suam super eum et percussit eum, et conturbati sunt montes, et[q] facta[r] sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum. In omnibus his non est aversus[s] furor[t] eius[u], sed adhuc manus eius extenta[v].

Bcan4: XXXVI Quod presbyteri sine sui episcopi assensu in aliena parrochia non ministrent et quod sanctam ecclesiam et episcopos omni devotione a populo custodiantur

P102; BII13: XXXVI Quod nullus presbyter aliquid agere debeat in alicuius episcopi parroechia absque eius permissu et quod cuncti presbyteri sint oboedientes suis episcopis sine mora

[H. 36] <BII13, f. 14rb> Nullum[w] enim presbyterum in alicuius episcopi parrochia[x] aliquid agere debere absque eius permissu[y] docebat, cunctos[z] presbyteros propriis episcopis in omnibus absque mora oboedientes instituente domino esse debere docebat. Nullum[a] aliena concupiscere aut praesumere eorum, sed unumquemque suis sibique commissis contentos[b] esse docebat. Neminem etiam alicui aliquid <A367, f. 13va> facere, nisi, quod sibi vult[c] fieri, instruebat[d].

---

921 l devorant *VD38;* devorant *korr. aus* devorat *E97* | m ligna *N442; I83; Bcan4; E97 ; lingui VD38* **922** n eorum *korr. aus* et *Bcan4* **925** o blaspemaverunt *VD38* **926** p *interlinear* vel um um *E97* **928** q Et *korr. aus* E *E97* | r facti *N442; I83; VD38; Bcan4* **929** s adversus *Bcan4* **930** t furor *korr. aus* foror *VD38* | u meus *VD38; P102; domini BII13* | v extenta *korr. aus* exta *V630* **937** w *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442; am Rande* Nota *I83* **938** x parroechiam *P102* **939** y permissu *korr. aus* permissum *V630;* permissum *I83;* permissu *korr. aus* permisso *P102* | z *am Rande* Nota *A367; I83* **942** a Nullum] Nullum enim *V630* **943** b contentum *korr. aus* contetum *VD38;* contentum *P102; BII13* **945** c vellet *V630; E97* | d

---

937–941 Nullum…debere] Epit. Hadr. can. apost. 40. (cf. Ben. I. 23. II. 311. III. 182). Cf. infr. c. 70. **944–945** Neminem…fieri] Tob. IV. 16.

---

927 super] supra PG_6 | et[2]] *fehlt* DB_3 **928** stercus] stersus DI_{11} **930** extenta] extensa DB_3 **942** eorum] que eorum erant DI_{12} **943** contentos] contentum DB_4; DI_{12}; PG_7 **944** alicui] aliqui DB_4

Bcan4: XXXVII

P102; BII13: XXXVII Quod episcopi claves sint ecclesiae et habeant potestatem claudere caelum et aperire portas eius

[H. 37] Sanctam[e] ergo ecclesiam immaculatam omnes servare[f] debere evangelizabat, cuius claves episcopos esse dicebat. Ipsi[g] enim habent[h] potestatem claudere caelum et aperire portas eius, quia claves caeli facti[i] sunt.

I83: Quanti sceleris sit episcopum conturbare

Amovere[j] autem eos <E97, f. 10ra> neminem debere docebat, quia[k] oculi domini sunt, et qui eos tangit, tangit pupillam[l] oculi eius. Et quanta[m] poena[n] dignus sit, qui eos scandalizat[o], ipsum <I83, f. 17ra> dominum docuisse dicebat[p], ubi ait: Qui scandalizaverit unum de pusillis <VD38, f. 14vb> istis[q], qui in me credunt, expedit ei, ut suspendatur mola asinaria[r] in collo eius et demergatur in profundum maris. Vae mundo ab scandalis, necesse est enim, <N442, f. 12ra> ut veniant scandala; verumtamen <V630, f. 10vb> vae homini[s], per quem scandalum venit. Si autem manus[t] tua vel pes tuus scandalizat te, abscide eum et proice abs[u] te. Bonum tibi est ad vitam ingredi[v] debilem <BII13, f. 14va> vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem aeternum. Et si oculus[w] tuus scandalizat te, erue eum et proice abs[x] te. Bonum tibi

---

949 e *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442* **950** f observare *A367* **951** g Ipse *P102* | h habent potestatem *korr. aus* potestatem habent *A367* **952** i facti *korr. aus* facte *V630* **955** j *am Rande* Nota contra g. *A367; am Rande* Nota *I83* **956** k que *Bcan4* **957** l pupillam *korr. aus pupllam E97* | m quanta poena] quantae poenae *V630; N442;* quanta pena *korr. aus* quantę pene *A367* | n poena *korr. aus* poene *Bcan4* **958** o scandelizat *VD38* **959** p docebat *I83* **961** q istis *fehlt A367* **962** r asinaria in collo eius *korr. aus* asinaria *BII13* **965** s homini] homini illi *V630; P102* **966** t manus tua *korr. aus* manus *V630* **967** u abs te *fehlt P102* **968** v incredi *E97* **970** w oculus tuus *korr. aus* oculos tuos *I83* **971** x abs te] absit *VD38*

951–953 Ipsi…sunt] Apocal. XI. 6. **955–957** Amovere…eius] Zach. II. 8. **959–974** Qui…pusillis] Matth. XVIII. 6—10.

955–956 Amovere…docebat] Admonebat autem eos neminem nocere debere DI_{13} **956** tangit] tangit quasi qui DI_{13}

est unum oculum habentem in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. Videte, ne contemnatis unum ex his[y] pusillis. Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis[z] super terram[a], erunt ligata et in caelo, et quaecumque[b] solveritis super terram, erunt soluta et in caelo. Iterum dico vobis, quia, si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque[c] petierint, fiet illis a patre meo, qui in caelis est. Ubi enim sunt duo vel tres congregati[d] in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Et iterum per[e] prophetam loquitur dicens: <I83, f. 17rb> Expavit, inquit, caelum super <VD38, f. 15ra> hoc et horruit[f] amplius vehementer, dicit dominus: O intolerabilem[g] malignitatem, o linguam[h] loquentem[i] iniquitatem[j] contra deum et mentem in altitudinem cornu extollentem. Et iterum: <Bcan4, f. 27v> Impone, homo, tuae linguae ostium et seram, cessa cornu in altitudinem extollens et loquens iniquitatem adversus deum et proximum tuum. Quousque[k] insultas patienti[l] Christo et fratribus? Sic[m] autem peccantes in fratres et percutientes eorum infirmam conscientiam[n] in Christum graviter peccatis et rei iudicio effecti infames efficiemini[o] et iuste repellimini[p]. <E97, f. 10rb> Et iterum per prophetam

---

974 y iis *E97* **975** z ligaveritis *BII13* | a terram erunt ligata et in cęlo *korr. aus* terram *V630* **976** b quęcumque *korr. aus* quodcumque *V630* **979** c quacumque *N442; BII13 ; quaecumque I83; Bcan4* **981** d congregati *korr. aus* congati *I83* **982** e per prophetam] propheta *VD38; P102; BII13* **984** f obhorruit *Bcan4* **985** g intollerabilem *korr. aus* intollelabilem *Bcan4* | h lingua *korr. aus* linguam *V630;* lingua *I83;* linguam *korr. aus* lingam *P102* **986** i loquentem iniquitatem] iniquitatem loquentem *V630; E97* | j iniquiatem contra deum] contra deum iniquitatem *BII13* **991** k Quousque *korr. aus* Quous *E97* | l patienti] patienti in *VD38* | m *am Rande* Nota contra g. *A367* **993** n conscientientiam *N442;* consientiam *VD38* **994** o efficiamini *N442; VD38;* efficiemini *korr. aus* efficimini *I83;* effecimini *A367; Bcan4; efficimini P102; BII13* **995** p repellemini *V630; E97*

974–982 Amen…eorum] Matth. XVIII. 18—20. **983–987** I83…extollentem] collat. V. conc. II. Constant. (Mansi 9,332). Cf. infr.c. 51. **988 988** Impone…seram] Ecclesiastic. XXVIII. 28. **989–990** cessa…iniquitatem] Ps. LXXIV. 6. **991–993** Sic…peccatis] I Cor. VIII. 12.

loquitur dicens: Vos autem sacerdotes domini vocabimini <A367, f. 13vb> ministri dei nostri, dicetur vobis: <BII13, f. 14vb> Fortitudinem gentium comedetis et in gloria[q] eorum[r] superbietis pro confusione vestra duplici et rubore laudabunt[s] partem[t] eorum, propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, laetitia sempiterna erit[u] eis, quia ego dominus diligens iudicium et odio habens rapinam in holocaustum[v], et dabo opus eorum in veritate[w] et foedus perpetuum feriam eis. Et scietur in gentibus semen eorum et germen eorum in medio populorum. <I83, f. 17va> <VD38, f. 15rb> Omnes[x], qui viderint[y] eos, cognoscent eos[z], quia[a] isti sunt semen, cui benedixit dominus: Gaudens gaudebo in domino et[b] exultabit[c] anima mea in deo meo, quia induit me vestimento[d] salutis et indumento iustitiae circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona et quasi sponsam ornatam[e] monilibus[f] suis. Sicut enim terra profert germen[g] suum et sicut hortus[h] semen suum germinat, sic dominus deus germinat[i] iustitiam[j] et laudem[k] <V630, f. 11ra> coram[l] universis gentibus.

I83: Episcopos a solo domino iudicandos

Bcan4: XXXVIII

P102; BII13: XXXVIII Quod episcopi a solo domino[m] sint iudicandi vel removendi et non ab aliis

999 q gloriam *V630* | r earum *korr. aus* eorum *V630* **1000** s laudabitur *VD38* | t patrem *P102* **1002** u erit *korr. aus* erit erit *I83;* erit] erit in *VD38; P102; BII13* **1003** v holocausto *N442* **1004** w veritatem *VD38; P102; BII13* **1007** x Omnes] Omnes enim *I83; A367* | y vident *Bcan4* **1008** z llos *I83;* illos *interlinear* vel eos *A367* | a quia *korr. aus* qui *Bcan4* **1009** b et *fehlt VD38* | c exultavit *I83; Bcan4* **1010** d vestimento *korr. aus vestimentum V630; vestimentum N442; I83* **1012** e ornata *V630* **1013** f munilibus *I83* | g semen *I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **1014** h hortus *fehlt VD38; P102* **1015** i germinet *I83;* germinabit *VD38; Bcan4; E97; P102; BII13* | j iustitiam *korr. aus* ustitiam *Bcan4* | k laudem *korr. aus* laudem laudem *V630;* laudem] laudem corum coram *korr. aus* laudem corum *BII13* **1016** l corum coram *korr. aus* corum *BII13* **1019** m deo *BII13*

996–1016 Vos…gentibus] Ies. LXI. 6-11.

[H. 38] Eos[n] autem a solo domino iudicandos aut removendos et non ab aliis[o] esse dicebat, quia[p] sui[q] sunt et non alterius. Et quis est, qui alterius iudicet servum[r]? Nam si ista non patiuntur homines, nec deus deorum et dominus dominantium haec ullatenus patitur. <N442, f. 12rb> Unde et prophetas sibi testes esse dicebat, per quos dominus loquitur dicens: Ecce excoxi[s] te, sed non quasi argentum, <BII13, f. 15ra> elegi[t] te in camino paupertatis[u], propter me, propter[v] me faciam, ut non blasphemer, et gloriam meam alteri non dabo. Audi me, Iacob et Israel, quem ego voco. Ego ipse, ego primus et[w] ego novissimus, manus quoque mea fundavit terram et dextera mea mensa est caelos. Ego vocabo eos, et stabunt simul. Me insulae <I83, f. 17vb> <VD38, f. 15va> exspectabunt et brachium meum sustinebunt. Salus autem mea in sempiternum erit et iustitia mea non deficiet. Audite me, qui[x] scitis iustum populum, lex mea in corde[y] eorum. Nolite timere obprobria[z] hominum, et blasphemias eorum, ne metuatis. Sicut enim vestimentum, sic comedet eos vermis[a], et sicut lanam[b], sic devorabit[c] <E97, f. 10va> eos tinea[d]. Salus autem mea in sempiternum erit et iustitia mea[e] in generatione[f] [g] generationum. Et iterum: Abscondita

---

1021 n *am Rande* z *V630; am Rande drei Punkte N442; am Rande* Nota contra g. *A367* **1022** o alienis *Bcan4* | p quae *I83;* qui *Bcan4* | q sui *korr. aus suis I83* **1024** r servum *korr. aus* servus *I83* **1028** s excoxi *korr. aus* excox *P102* **1029** t elegi te *korr. aus* eligite *E97* | u paupertatis propter me] paupertatis *korr. aus* paupertatis propter me *VD38* | v propter me *fehlt V630; E97* **1032** w et *fehlt I83; Bcan4* **1038** x qui *korr. aus quia A367* **1039** y cordibus *I83* | z obprobrium *A367* **1041** a vermis *korr. aus* vermes *V630* **1042** b lana *I83; A367; Bcan4* | c comedet *A367* | d tinea *korr. aus detinea V630* **1043** e mea *korr. aus* me *I83* **1044** f *interlinear* vel es *E97* | g generationes *N442;* generatione] generatione et *korr. aus* generatione *I83;* generationem *P102; BII13*

1021–1024 Eos…servum] sec. Ben. III. 441. tit. Cf. Telesf. 3. **1027–1034** Ecce…simul] Ies. XLVIII. 10-13. **1035–1038** Me…deficiet] Ies. LI. 5. 6. **1038–1044** Audite…generationum] Ies. LI. 7. 8. **1044–1055** Abscondita…deficient] Ies. XL. 27-31.

1021 Eos] Episcopos DB_6; DI_{14} **1025** ullatenus] ulterius BS_3 **1026** et] et per DB_6 **1029–1030** propter[2]…me] *fehlt* DI_{14}

est via mea a domino, et a deo meo iudicium[h] meum <A367, f. 14ra> transivit[i]. Numquid[j] nescis aut non audisti? Deus sempiternus, dominus, qui creavit terminos terrae, non[k] deficiet neque[l] laborabit[m], nec est investigatio sapientiae eius. Qui dat lasso virtutem et his[n], qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat. Deficient pueri et laborabunt, et iuvenes in infirmitatem[o] cadent[p]. Qui autem sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument[q] pennas sicut[r] aquilae, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient. Taceant[s] ad me insulae, et gentes mutent fortitudinem, <BII13, f. 15rb> accedant[t] et <VD38, f. 15vb> tunc loquantur, simul ad iudicium propinquemus.

I83: Qualiter a prophetis damnantur qui episcopos vexant

Hos[u] [v] autem, <I83, f. 18ra> qui[w] eos vexant <Bcan4, f. 28r> aut amovere[x] vel damnare nituntur, ipsum dominum[y] per prophetam damnare et[z] usque ad satisfactionem eorum et ecclesiae damnatos esse docebat[a], ubi ait: Talia elegerunt in viis suis, et in abominationibus suis anima eorum delectata est, unde et ego eligam illusiones eorum et damnationem adducam eis, quia[b] locutus sum eis[c] et non audierunt feceruntque malum in oculis meis, et, quae[d] nolui, elegerunt[e]. Audite verbum domini, qui tremetis[f] ad verbum eius. Dixerunt fratres vestri odientes vos et abicientes propter nomen meum: Glorificetur dominus,

---

1045 h iudicium meum *korr. aus* iudicium *N442* **1046** i transibit *A367* | j Namquid *VD38* **1048** k nec *VD38; P102; BII13* | l neque] et non *A367* | m laboravit *N442; VD38* **1050** n iis *E97* **1052** o infirmitate *V630; I83; Bcan4; E97* | p cadunt *I83* **1053** q assument *korr. aus* assumen *N442* **1054** r sicut] sicut ut *Bcan4* **1055** s Transeant *V630; E97;* Taceant] Transeant et taceant *A367* **1056** t Accedant *korr. aus* Accendant *Bcan4* **1060** u *am Rande* z *V630; am Rande* Nota contra g. *A367* | v Nos *P102; BII13* | w *am Rande* Nota *I83* **1061** x amovere *korr. aus* movere *VD38;* movere *A367* **1062** y deum *VD38* | z et *fehlt I83* **1064** a docebat *korr. aus* dicebat *A367* **1067** b qui *I83* | c eis *fehlt A367* **1068** d quem *I83* **1069** e elegerint *N442* | f tremitis *VD38; E97; P102; BII13;* tremetis *korr. aus tremitis A367*

1055–1058 Taceant…propinquemus] Ies. XLI. 1. **1064–1073** Talia…confundentur] Ies. LXVI. 3-5.

et videbimus[g] in laetitia vestra, ipsi autem confundentur. <V630, f. 11rb>

I83: Non frustra episcopos laborare etiam in condempnatione peccatoris

Non[h] enim laborabunt[i] frustra in conturbatione praesules mei, quia semen benedictionum domini est. Antequam clament, ego exaudiam, et adhuc illis loquentibus ego audiam.

Bcan4: XXXVIIII

P102; BII13: XXXVIIII Quod episcopos dominus ad se glorificandum elegerit et quod omnes principes terrae eis oboedire oporteat et capita sua summittere

[H. 39] Ad glorificandum se et divina mandata seminanda[j] et evangelizanda eos dominus elegit,

BII13: qualiter episcopi venerandi sunt

et non, ut prohibeantur aut perturbentur, aiebat[k], quoniam, qui eos laedit, eum laedit, cuius legatione[l] <VD38, f. 16ra> funguntur. Praedicare[m] eos assidue et mandata domini sine intermissione annuntiare rogabat. Opera eorum[n] bona coram hominibus <I83, f. 18rb> monstrare et conscientiam bonam coram deo habere insinuabat.

N442: De detractoribus episcoporum

Omnes <E97, f. 10vb> principes[o] <N442, f. 12va> terrae et cunctos <BII13, f. 15va> homines[p] eis oboedire et capita sua submittere eorumque adiutores exsistere praecipiebat, ut omnes pariter fideles et

---

1072 g videbimur *V630* **1076** h *am Rande* Nota *I83* | i laborabunt *korr. aus* laborant *N442* **1085** j seminanda *korr. aus* semianda *Bcan4* **1087** k agebat *N442; VD38; Bcan4; P102; aiebat korr. aus agebat BII13* **1088** l legationem *Bcan4* **1089** m *am Rande* z *V630* **1091** n *interlinear* vel eos *E97* **1095** o principes *korr. aus* princeps *I83* **1096** p homines eis *korr. aus* homines *A367*

1076–1079 Non…audiam] Ies. LXV. 23. 24. **1088–1089** quoniam…VD38] sec. Ben. 1.322. (conc. Aquisgr. a. 836. C. III. c. 7. et II Cor. V. 20). **1095–1098** Omnes…praecipiebat] sec. Ben. 1.322. (conc. Aquisgr. a. 836. C. III. c. 7. et II Cor. V. 20).

1085 eos] episcopos DB$_7$; DI$_{15}$ **1087** non…ut] ut non DB$_7$ **1091** I83] demonstrare DI$_{15}$ **1096** eis] *fehlt* BS$_4$; episcopis DI$_{16}$; PG$_8$ **1098** exsistere] existere Petrus DI$_{16}$ | praecipiebat] praecipiebat sanctus Petrus PG$_8$

cooperatores[q] legis dei monstrarentur[r], ne de eis dicatur: Confundentur[s] et erubescent[t] omnes, qui pugnant adversum te, et erunt, quasi non sint, et peribunt viri, qui contradicunt tibi. Quaeres eos et non invenies viros rebelles[u] tuos. <A367, f. 14vb> Erunt, quasi non sint, et veluti consumptio hominis bellantis adversum te[v].

I83: Omnes episcoporum rebellis a liminibus ecclesiae alienos

Omnes[w] ergo, qui eis contraeunt[x], ita damnatos et infames usque ad satisfactionem[y] monstrabat, et[z] nisi converterentur, a liminibus ecclesiae alienos esse praecipiebat[a].

V630; P102; BII13: XL[b] De tribus generibus homicidiorum

Bcan4: XL

[H. 40] Homicidiorum[c] vero genera[d] tria esse dicebat et poenam eorum parilem fore docebat[e]. Sicut[f] enim homicidas interfectores fratrum, ita et detractores eorum eosque odientes <VD38, f. 16rb> homicidas esse manifestabat, quia et, qui occidit, et, qui odit fratrem suum[g], et, qui detrahit, pariter homicidae[h] esse

---

1099 q quooperatores *VD38; P102* | r monstrentur *korr. aus* monstrarentur *E97* **1100** s confundantur *korr. aus* confundentur *A367* | t erubescant *korr. aus erubescent A367* **1103** u rebellos *N442; VD38* **1105** v me *Bcan4* **1107** w *am Rande* Nota *I83* | x contradicent *N442; I83; VD38; Bcan4; contradicunt P102; BII13* **1108** y satisfactionem] satisfactionem esse *E97* | z ut *BII13* **1110** a praecipiebat] praecipiebat abhinc *I83; Bcan4; BII13* **1111** b XL *fehlt V630* **1113** c *am Rande drei Punkte N442; am Rande ; vor* Homicidiorum *Rubrik* De tribus generibus homicidiorum et de custodiis plurimis *Bcan4; vor* Homicidiorum *Rubrik* | d genera tria] tria genera *V630; E97* **1114** e dicebat *A367* | f *am Rande* z *V630; am Rande* Nota contra g. *A367* **1118** g suum et qui detrahit *korr. aus suum V630* | h homicidae esse monstrantur] homicida esse monstratur *E97*

1100–1105 Confundentur…te] Ies. XLI. 11. 12. **1114–1119** Sicut… monstrantur] sec. Ben. 1.40, 322 et I Ioh. III. 15. Cf. Anacl. 14.

1101 et[1]] *fehlt* BS$_4$ **1103** invenies] invenies eos PG$_8$ **1104** et] *fehlt* BS$_4$ **1107** contraeunt] contradicunt BS$_4$ **1108** et] et ut PG$_8$ **1113** Homicidiorum] Homicidarum DB$_8$; BS$_5$; DI$_{17}$; PG$_9$ | vero] *fehlt* AL$_9$; BS$_5$ | genera…tria] tria genera DB$_8$; BS$_5$; DI$_{17}$; PG$_9$; 3L$_8$; DG$_{14}$ | dicebat] dicebat beatus Petrus AL$_9$; DG$_{14}$ **1114** docebat] dicebat 3L$_8$; DI$_{17}$ **1115** et] *fehlt* DG$_{14}$ **1117** et[1]…et[2]] occidit DB$_8$; BS$_5$; DI$_{17}$ **1117–1118** occidit…suum] occidit fratrem suum et qui odit DG$_{14}$ **1117–1118** odit…suum] fratrem suum odit DI$_{17}$ **1118** detrahit] detrahit ei DG$_{13}$ | homicidae] homicida DB$_8$; BS$_5$; DI$_{17}$

monstrantur.

Omnes enim a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam, abstinere et bonam eorum conversationem <I83, f. 18va> ac innocentem omnibus monstrare rogabat.

I83: Cunctos episcopos inter se diligere

Bcan4: XLI

P102; BII13: XLI De vera dilectione et pluribus documentis spiritalibus apostoli petri

[H. 41] Ex[i] corde enim cunctos attentius invicem diligere insinuabat et veram fraternitatem[j] inter se habere docebat.

V630: De cotidiana praedicatione sancti petri

Cotidiana[k] enim illius praedicatio inter cetera divina haec erat, mandata, quam in eius exemplum etiam tibi, frater[l] <BII13, f. 15vb> carissime, significare curavi. Bonorum, inquit, operum[m] inter cetera semina ac negotia sunt, quantum unusquisque sapit et potest totis[n] intimi cordis, ut praelibatum est, visceribus deum diligere et proximum velut seipsum[o]. Abnegare seipsum sibi, ut Iesum Christum dominum nostrum sequatur, et nihil eius amori[p] praeponere, veritatem corde et ore proferre debere et totam spem suam semper deo[q] committere instruebat, actus vitae suae omni[r] <Bcan4, f. 28v> hora custodire et in omni loco deum se respicere firmiter scire, cogitationes malas cordi suo advenientes mox ad Christum allidere et sacerdotibus domini <VD38, f. 16va> manifestare, <V630, f. 11va> os suum a malo vel[s] pravo eloquio

---

1128 i *am Rande* Nota *I83* **1129** j fraternitatem inter *korr. aus* fraternitatem *A367* **1132** k *am Rande drei Punkte N442* **1134** l frater *fehlt A367* **1135** m operum inter cetera semina] inter cetera semina operum *A367* **1137** n toti *Bcan4* **1138** o seipsum *korr. aus* ipsum *A367* **1140** p amori *korr. aus* amore *N442* **1142** q domino *P102* **1143** r omnia *Bcan4* **1147** s et *BII13*

1120–1123 Omnes…rogabat] I Petr. II. 11. 12. **1128–1130** Ex…docebat] I Petr. I. 22. **1135–1188** Bonorum…diligere] S. Bened. regulae c. 4. no. 1. 2.10. 21. 28. 41. 48. 49. 50. 51. 55. 60. 58. 59. 42. 52. 44. 45. 46. 3-8. 11-20. 34-40. 22-27. 29-38. 63. 67. 65. 66. 71. 72. 68. 69.

1119 monstrantur] monstratur DB_8; BS_5; DI_{17}; demonstrantur $3L_8$; DG_{13} **1120** Omnes] *Omnis* BS_5 **1129–1187** et…desperare] *fehlt* DB_8; BS_5; DI_{17}

custodire et verba[t] vana aut mendacia non loqui, <E97, f. 11ra> quia os[u], quod mentitur, occidit animam, verba divina libenter audire[v] et sacerdotibus suis obtemperare atque oboedientes esse docebat. Praedicationi et orationi ac lectioni frequenter <I83, f. 18vb> incumbere et elemosynas veras perficere, desideria carnis non perficere, sed propriam frangere voluntatem, boni aliquid in se, cum viderit, deo applicet, non sibi, et malum a se factum cognoscat et sibi[w] reputet. Multum loqui non amare, sed custodire labia sua, <A367, f. 14va> ne dolum aut malum loquatur[x], diem iudicii timere, gehennam expavescere et vitam aeternam omni concupiscentia desiderare, non occidere, non adulterare[y], non furtum facere, non rem proximi[z] concupiscere, non falsum testimonium dicere, sed omnes <BII13, f. 16ra> homines honorare, <N442, f. 12vb> corpus custodire, vanas et caducas non amplecti delicias, ieiunium et vigilias sanctas amare, pauperes recreare, nudos vestire, infirmos[a] visitare, mortuos sepelire et diligenter[b] eorum exsequias peragere, pro eisque orare et elemosynas <VD38, f. 16vb> dare, dolentes[c] consolari[d] et suis bonis refovere et[e] a malis actibus se alienum facere; non esse superbum, non vinolentum[f] nec[g] multum edacem[h], non somnolentum, non pigrum, non murmuratorem nec[i] detractorem, quia, qui[j] detrahit, non solum se, sed multos alios occidit, iram non perficere nec iracundiae tempus reservare, dolum <I83, f. 19ra> in corde non tenere nec pacem falsam dare, caritatem non derelinquere, nec iurare, ne forte periurium, quod absit, fiat, malum pro malo non

---

1148 t verba vana *korr. aus* vana verba *A367* **1149** u *am Rande* Nota contra g. *A367* **1150** v audire *korr. aus* audite *V630* **1157** w *interlinear* vel se *A367* **1159** x loquantur *BII13* **1161** y adulterari *P102* **1162** z proximi] proximi tui *I83* **1166** a infirmos visitare *fehlt V630* **1167** b diligere *V630* **1169** c dolontes *Bcan4* d consolare *Bcan4* **1170** e et a *korr. aus* et *P102* **1171** f vinolentum *korr. aus* vilentum *VD38* | g non *I83; Bcan4* **1172** h ędacem *korr. aus* mendacem *N442; VD38* **1173** i non *Bcan4* | j *am Rande* Nota contra g. *A367*

reddere, nec iniuriam facere, sed[k] factam patienter sufferre, inimicos diligere, maledicentes se non remaledicere[l], sed magis benedicere et persecutionem pro iustitia sustinere, castitatem amare, et nullum odio habere, quia, qui odit fratrem suum, homicida est, elationem fugere, zelum malum non habere, invidiam non exercere, nec contentionem amare, cum discordantibus ante solis occasum in pacem[m] redire, et de dei misericordia[n] numquam desperare, seniores venerari et iuniores diligere, episcopos[o] sacerdotes suos ac[p] cunctos reliquos ecclesiae ministros atque omnem plebem <E97, f. 11rb> sibi commissam <VD38, f. 17ra> verba[q] et mandata divina instruere[r] et amare

Bcan4: XLII

P102; BII13: XLII Quod sacerdotes[s] et reliqui ecclesie ministri omnisque plebs[t] episcopos suos tota[u] animi virtute diligere debeant et eorum praeceptis oboedire etiam si ipsi aliter quod absit agant

[H. 42] <BII13, f. 16rb> hosque omnes eorum episcopos tota animi virtute diligere ut oculos suos, quia oculi sunt illorum, eorum[v] praeceptis in omnibus oboedire, <V630, f. 11vb> etiam si ipsi[w] aliter, quod absit, agant, memores scilicet illius dominici praecepti[x]: Quae dicunt, facite, quae autem faciunt, facere nolite. Ipsi autem episcopi, si exorbitaverint[y],

---

1179 k sed] sed et *I83; Bcan4* **1181** l maledicere *E97* **1186** m pace *I83* **1187** n misericordia *korr. aus misericordiam V630* **1188** o *am Rande* z *V630* **1189** p ac *korr. aus* a *I83; VD38* **1191** q verba et mandata divina] verbis et mandatis divinis *A367* | r instruere et *korr. aus* instruere *A367* **1194** s sacerdotes *korr. aus* sacerdos *P102* **1195** t pbles *korr. aus* pbls *P102* | u tata *P102* **1200** v *am Rande* Nota contra g. *A367* **1201** w ipsi *korr. aus* ipse *P102* **1203** x praeceptum *Bcan4* **1204** y exorbitaverint *korr. aus*

1200–1201 eorum…oboedire] S. Bened. regulae c. 4. no. 60. **1203–1204** Quae…nolite] Matth. XXIII. 3. **1204–1206** Ipsi…erraverint] Isid. sent. III. 39. no. 6. 5. aut conc. Aquisgr. 816. lib. I. c.31. Cf. Anacl.39, Calist. 3, Fab. 23.

1188–1189 sacerdotes…suos] suos sacerdotes DI_{17} **1191** VD38…divina] verbis et mandatis divinis DB_8; BS_5; DI_{17} **1192** amare] armare DB_8 **1200** quia] qui DB_8; BS_5; DI_{17} | eorum] *fehlt* DI_{17} **1202** agant] agant quam deceat DB_8; BS_5; DI_{17}

ab istis non <I83, f. 19rb> sunt repraehendendi vel[z] arguendi, sed[a] portandi, nisi in fide erraverint. Hi[b] ergo super hos sunt, non illi[c] super istos, <A367, f. 14vb> quoniam[d] maior a minore nec argui nec iudicari[e] potest.

Nullus se extollat erga doctores ac magistros[f] suos, quia discipulus[g] super magistrum nec[h] esse debet <Bcan4, f. 29r> nec potest. Nullus velit dici[i] sanctus, antequam sit, sed prius sit, quod[j] verius dicatur. Praecepta domini doctorumque ac magistrorum factis cotidie adimplere et in Christi nomine pro inimicis orare oportet. Oboedientia[k] enim et humiliatio, quae[l] magistris agitur[m], domino exhibetur. Timor[n] delectabitur[o] et dabit laetitiam et gaudium in longitudinem dierum. Timenti domino[p] bene erit in extremis et in[q] <VD38, f. 17rb> die defunctionis suae benedicetur[r]. Vae[s] dissolutis corde, qui non credunt deo et resistunt mandatis eius et inoboedientes ac contumaces sunt his[t], qui eius legatione funguntur, et ideo non protegentur[u] ab eo. Vae his[v], qui perdiderunt[w] sustinentiam, qui dereliquerunt vias rectas <BII13, f. 16va> et diverterunt in vias pravas, et quid

---

1205 z sed *Bcan4* **1206** a vel *Bcan4* | b Ii *E97* **1207** c illi] illi *korr. aus* illis *V630;* illis *I83;* illi sunt *VD38* **1208** d *am Rande* z *V630* **1209** e iudicare *Bcan4* **1210** f ministros *P102* **1211** g discipulum *Bcan4* | h nec *korr. aus* ne *P102* **1212** i dici *korr. aus* dicit *VD38* **1213** j quo *E97* **1216** k *am Rande* Nota *I83* | l quae] quę a *A367* **1217** m agitur] agitur *korr. aus* agitur a *I83* | n Timor] Timor domini *korr. aus* Timor *V630;* Timor] Timor domini *A367; E97* **1218** o delectabitur] delctabitur cor *korr. aus* delectabitur *V630;* delectabitur] delectabitur cor *E97* **1219** p dominum *A367; E97* **1220** q in *korr. aus* i *P102* **1221** r benedicitur *N442* s *am Rande* z *V630* **1223** t iis *E97* **1224** u protegentur] proteguntur *korr. aus* protegantur *V630* | v iis *E97* **1225** w

---

1208–1209 quoniam…iudicari] Ben. I. 397. II. 381. Cf. supr. c. 33, Sixt. II. pp. 8, Marcellini 3, Iul. 5, 19. c. 18. Angilr. **1211** quia…magistrum] Matth. X. 24. **1212–1215** Nullus…adimplere] S. Bened. regula c. 4. no. 61. 62. **1217–1221** Timor…benedicetur] Ecclesiastic. I. 12. 13. **1221–1239** Vae…est] Ecclesiastic. II. 15-23.

1206 arguendi] redarguendi BS$_6$ **1208** nec[1]] non DB$_9$; DI$_{18}$; PG$_{10}$ **1211** super] supra PG$_{10}$ | nec…esse] esse nec PG$_{10}$ **1211–1212** nec…potest] esse non potest nec debet DI$_{18}$; esse nec potest nec debet PG$_{10}$ **1213** quod] ut DB$_9$; DI$_{18}$; quo PG$_{10}$

facient[x], cum inspicere coeperit[y] dominus? Qui[z] timent dominum, non erunt incredibiles verbo illius et, qui diligunt illum, conservabunt <N442, f. 13ra> viam illius. <I83, f. 19va> Qui timent dominum, inquirent, quae beneplacita sunt illi, et qui diligunt eum, replebuntur lege ipsius. Qui[a] timent dominum, praeparabunt corda sua et in[b] conspectu illius sanctificabunt animas suas. Qui timent dominum, custodiunt mandata illius et patientiam habebunt usque ad inspectionem[c] illius[d] dicentes: Si poenitentiam[e] non egerimus, incidemus in manus dei et non in manus hominum, secundum enim[f] magnitudinem illius, sic et misericordia ipsius cum ipso[g] est. Venite filii[h], inquit, audite me, timorem domini docebo vos. Currite, dum lumen vitae habetis, ne tenebrae mortis vos compraehendant[i]. Omnis, <VD38, f. 17va> <E97, f. 11va> qui vult[j] vitam et cupit videre[k] dies bonos, prohibeat linguam suam a malo, et labia sua[l], ne loquantur[m] dolum, divertat[n] a malo et faciat[o] bonum, inquirat pacem et sequatur[p] eam, quia oculi domini super iustos et aures eius in preces eorum, vultus autem domini[q] super facientes mala, ut perdat de terra memoriam[r] eorum. Propterea nolite fieri sicut equus[s]

1227 x facient *korr. aus* facere *Bcan4* | y cepoerit *P102* | z Qui timent dominum, non erunt incredibiles verbo illius et qui diligunt illum, conservabunt viam illius *fehlt V630; E97* **1232** a *am Rande* z *V630* **1233** b in *korr. aus* n *P102* **1236** c inspectionem *korr. aus* inconspectionem *V630;* inspectionem *korr. aus* inspectionem e *I83* | d illius *korr. aus* e illius *I83* | e patientiam *N442* **1238** f enim magnitudinem] magnitudinem enim *BII13* **1239** g ipsa *V630* | h filii inquit] inquit filii *V630; Bcan4* **1242** i conprehendant *korr. aus* conprehendat *P102* **1243** j vult *korr. aus* vul *P102* | k videre dies] dies videre *N442; I83; VD38; Bcan4; P102* **1244** l eius *V630; E97* **1245** m loquantur *korr. aus* quantur *VD38* | n Divertat *korr. aus* Divertet *V630;* Devertat *korr. aus* Deverta *N442;* devertet *korr. aus* deventet *I83;* Devertat *VD38; E97; P102; BII13;* Devertat *korr. aus* Deverte *A367;* Devertet *Bcan4* | o faciet *I83;* faciat *korr. aus* fac *A367* **1246** p persequatur *V630; E97* **1248** q domini *fehlt P102* **1249** r memoria *VD38* | s aequus *N442;* ęquus *I83; Bcan4*

1239–1240 Venite…vos] Ps. XXXII. 12. **1240–1242** Currite… compraehendant] Ioh. XII. 35. **1242–1249** Omnis…eorum] Ps. XXXIII. 13-17. **1249–1252** Propterea…corde] Ps. XXXI. 9.11.

et mulus, in quibus non est intellectus, sed[t] laetamini in domino et exultate, iusti, et gloriamini, <A367, f. 15ra> omnes recti corde, quia multi veniunt[u] dicente[v] domino ab oriente et occidente <I83, f. 19vb> ac[w] a[x] septentrione atque meridie, et recumbent cum Abraham et[y] Isaac et Iacob.

Bcan4: XLIII

P102; BII13: XLIII Apostolus precatur clementem ut doceat ordinem praedicationis suae et absolutionum dies

[H. 43] <V630, f. 12ra> Propter[z] quod deprecor te, frater carissime, ut doceas attentius hunc praedicationis ordinem et absolutionum[a] dies[b], ut salventur animae hominum, quae occulta dei virtute, quem debeant diligere, priusquam doceantur, agnoscant. <O93, f. 1ra>

Bcan4: De arbitrio iudicum

Operum[c] vero ratio[d] potestati et arbitrio uniuscuiusque permittitur, et hoc ipsorum est proprium desiderium vero habere erga doctorem[e] veritatis, hoc a patre caelesti donatum est, sed salus in eo est, ut voluntatem eius, cuius amorem[f] et[g] desiderium deo largiente conceperis[h], facias, ne dicatur ille sermo eius <VD38, f. 17vb> ad nos, quem[i] dixit: Quid autem dicitis me[j]: domine, domine[k], et non facitis[l], quae dico? Est ergo proprii[m] muneris[n], ut sit[o] unusquisque, prout dominus noster dederit, perfectus in ecclesia

---

1250 t sed *fehlt I83; Bcan4* **1252** u venient *I83; A367; E97; P102* | v dicente domino ab oriente et occidente] ab oriente et occidente dicente domino *V630; E97* **1253** w ac a *korr. aus* ac *E97* | x a *fehlt I83; A367; P102* **1255** y et *fehlt A367; E97* **1259** z *am Rande* z *V630* **1261** a absolutionum *korr. aus* absolutionem *V630* | b diem *korr. aus* dies *VD38* **1266** c *O93 setzt ein* | d ratio potestati et arbitrio] ratio arbitrio *korr. aus* oratio et arbitrio *V630* **1268** e doctores *I83; Bcan4* **1270** f amore *I83; Bcan4* | g et *fehlt I83; Bcan4* **1271** h conceperis] cum ceperis *A367* **1272** i quem] quem idem *V630; E97* **1273** j mihi *E97* | k domine *fehlt VD38* | l facitis *korr. aus* dicitis *V630* **1274** m proprii muneris] propriis muneribus *I83* | n muneris *korr. aus* mumeris *V630;* muneribus *Bcan4* | o faciat *A367*

1252–1264 quia…agnoscant] Clem. recogn. IV. 4.
1266–1267 Operum…proprium] Clem. recogn. IV. 5.
1267–1269 desiderium…est[1]] Clem. recogn. IV. 4. Cf. infr. c. 61.
1269–1280 sed…vetera] Clem. recogn. IV. 5.

mittensque semina divina, ut de nobis non praedictus sermo, sed ille dicatur, quem alibi dominus[p] dixit[q] noster: Ideo, inquit[r], omnis scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. Nullus ergo, inquit, impediat ordinem aut locum occupet <I83, f. 20ra> irrationabiliter[s], vel temporum permutet[t] vices, sed primo, quae sit <Bcan4, f. 29v> iustitia[u] eius[v], quae voluntas requiramus, ut bonis operibus ac dei gratia repleamur. Deus enim his[w], qui recte sentiunt et bona agunt, praesto est, quoniam[x] his[y] manifestatur[z] se ipsum[a]. Nam[b] si quis velit, antequam actus suos emendet, de his requirere, <N442, f. 13rb> <BII13, f. 17ra> quae non potest invenire, stulta et inefficax[c] erit huiuscemodi inquisitio. Tempus enim breve est, et iudicium dei[d] gestorum[e] <E97, f. 11vb> causa agitur, non quaestionum. Ideoque ante omnia hoc[f] quaeramus, quid nos aut qualiter agere oporteat[g], ut aeternam vitam consequi mereamur. Nam[h] si exiguum[i] hoc vitae tempus per inanes occupemus et inutiles quaestiones, inanes sine dubio et vacui ab operibus <VD38, f. 18ra> bonis pergemus ad deum[j], ubi iudicium operum nostrorum fiet. Unaquaeque[k] etenim res suum tempus habet et locum. Operum hic locus, hoc tempus est, meritorum[l] saeculum[m] futurum. Curratur igitur per viam mandatorum domini, et ab

---

1277 p dominus dixit] dixit dominus *I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* | q dixit noster] noster dixit *E97* **1278** r inquit *fehlt I83; VD38; Bcan4; P102; BII13* **1282** s inrationabiliter *korr. aus* inratonabiliter *I83* | t permittet *I83; Bcan4; E97* **1283** u iustitiam *Bcan4* | v eius quae] dei eiusque *E97* **1285** w iis *E97* **1286** x qm *P102* | y iis *E97* | z manifestat *korr. aus* manifestatur *V630;* manifestat *VD38; E97; P102; BII13* **1287** a ipsa *A367; N442; I83;* ipse *VD38; P102; BII13;* ipsae *korr. aus* ipsa *Bcan4* | b *am Rande* Nota *I83* **1289** c *am Rande* inperfecta *VD38* **1291** d dei *fehlt V630* | e *am Rande* operum *VD38* **1292** f hoc *korr. aus* haec *O93* **1293** g oportet *A367* **1294** h Nam si *korr. aus* Nam *Bcan4* | i *interlinear* parvum *VD38* **1297** j dominum *A367* **1298** k *am Rande* z *V630* **1300** l *am Rande* praemiorum *VD38* | m secundum *Bcan4*

1280–1287 Nullus… ipsum] Clem. recogn. lib. II. 21. Cf. infr. c. 71.
1287–1300 Nam… futurum] Clem. recogn. lib. II. 21.

eorum[n] praeceptorum[o] institutis et spiritus[p] sancti doctrina non recedatur. <A367, f. 15rb> Quapropter praeparanda[q] sunt corda <I83, f. 20rb> nostra ac[r] corpora et[s] sanctae mandatorum eius suorumque episcoporum atque praedicatorum oboedientiae militatura, ut suae gratiae iubeat vobis[t] auxilium ministrare[u], et fugientes[v] gehennae poenam[w] ad vitam valeant omnes pervenire aeternam.

Haec itaque[x], frater carissime Iacobe, ab ore sancti Petri iubentis accepi[y], tibique[z], ut optabas, insinuare studui, ut servare[a] omnia immaculata <V630, f. 12rb> praecipias, quia ecclesiastica non oportet neglegenter, sed[b] diligenter explere[c] negotia.

Bcan4: XLIIII

P102; BII13: XLIIII Quod nemo praecepta apostoli petri possit absque sui periculo neglegere vel dissimulare

[H. 44] <BII13, f. 17rb> Haec[d] ergo praecepta nemo credat absque sui periculo neglegere vel dissimulare, quia iudicio dei ignis aeterni tormenta sustinebit, qui[e] ecclesiastica decreta neglexerit. Qui vero te audierit, ut[f] iusserit[g] minister Christi Iesu[h], gloriam accipiet, qui autem te non audierit immo loquentem dominum per te, ipse[i] sibi damnationem <VD38, f. 18rb> accipiet. Currendum ergo et attendendum est nobis omnibus, quod in perpetuum expedit, ut Christi passionibus per patientiam participemur[j] atque regni eius mereamur esse consortes. Amen[k].

O93, f. 1ra; V630, f. 12rb; N442, f. 13rb; A367, f.

1302 n eorum *korr. aus* eo *N442* | o praeceptorum] prêceptorum domini *V630* | p spiritu *VD38* **1304** q praeparanda *korr. aus* paranda *O93* | r ac *korr. aus* a *N442; P102* **1305** s et *fehlt E97* **1307** t nobis *Bcan4; E97* **1308** u ministrari *E97* | v fugientes *korr. zu* refugientes *N442* | w pęnas *A367* **1310** x utique *A367* **1311** y accepi tibique *korr. aus* accepit ibique *VD38* | z tibique] tibi quę *Bcan4* **1312** a servari *E97* **1314** b sed *korr. aus* se *N442* | c expleri *V630; E97* **1318** d *am Rande* Nota *O93; am Rande drei Punkte N442* **1320** e quia *V630* **1322** f ut iusserit] utilis erit *E97* | g iusseris *I83;* iusserat *P102; BII13* | h Iesu] iesu et *E97* **1324** i ipse sibi *korr. aus* ipse *V630* **1327** j participemus *V630; I83; Bcan4; BII13* **1328** k Amen] per ipsum *A367*

1303–1309 Quapropter…aeternam] Praef. regul. S. Bened.
1310–1324 Haec…VD38] ex ep. II. Clement, (cf. infr. c. LV. LVI.).

15rb; I83, f. 20rb; VD38, f. 18rb; Bcan4, f. 29v; E97, f. 11vb; P102; BII13, f. 17rb